

Etički kodeks odgojitelja u odnosu prema djeci s teškoćama u razvoju

Uršić, Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:480226>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-15**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

MARINA URŠIĆ

DIPLOMSKI RAD

ETIČKI KODEKS ODGOJITELJA U
ODNOSU PREMA DJECI S TEŠKOĆAMA U
RAZVOJU

Zagreb, rujan, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

DIPLOMSKI RAD

PRISTUPNICA: Marina Uršić

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Etički kodeks odgojitelja u odnosu prema
djeci s teškoćama u razvoju

MENTORICA: doc. dr. sc. Katica Knezović

Zagreb, rujan, 2018.

Sadržaj

Sažetak.....	4
Summary.....	5
Uvod.....	6
1. Profesionalna etika odgojitelja	8
1.1. Etički kodeks odgojitelja	10
1.1.1. Svrha etičkog kodeksa odgojitelja	12
1.1.2. Struktura etičkog kodeksa odgojitelja.....	13
1.1.3. Strukturiranje etičkog kodeksa odgojitelja	15
1.2. Temeljne vrijednosti odgojiteljske profesije	16
1.2.1. Vrijednosni sustav odgojitelja	16
1.2.2. Kompetencijski sustav odgojitelja	18
2. Etičke dileme odgojitelja	19
2.1. Primjeri etičkih dilema odgojitelja u svakodnevnom radu.....	19
2.2. Ponašanja koja odgojitelji navode kao neetična.....	22
2.3. Etičko donošenje odluka.....	22
2.3.1. Smjernice za etičko donošenje odluka.....	23
2.3.2. Primjer situacije donošenja odluka	25
2.4. Kompetencije odgojitelja za rješavanje etičkih dilema.....	26
2.5. Buđenje etičke svijesti kod djece	27
2.5.1. Radionica moralnog donošenja odluka.....	28
2.5.2. Primjer priče	28
3. Djeca s teškoćama u razvoju	31
3.1. Inkluzija i pravni okvir inkluzije	32
3.2. Etički aspekt inkluzivne ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja	33
3.2.1. Pristup odgojitelja	34
3.2.2. Pristup roditelja.....	36

3.2.3. Pristup djeteta	37
3.3. Suvremena praksa u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja	38
Zaključak	41
Literatura	43
Izjava o samostalnoj izradi rada	47

Sažetak

U ovom radu naglasak se stavlja na važnost poznavanja, primjenjivanja i poštivanja profesionalne etike odgojitelja tijekom odgojno-obrazovnog rada. Odgojno-obrazovni rad u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja zakonski podrazumijeva i uvažava inkluziju djece s teškoćama u razvoju, te shodno tome potrebno se voditi etičkim kodeksom kao glavnom smjernicom u radu tijekom inkluzivnog pristupa. Cilj je osvijestiti stručnjake koji sudjeluju u odgojno-obrazovnom radu u ustanovama ranog i predškolskog odgoja o važnosti etičkog pristupa u radu s djecom.

Odgojitelji su ključne osobe koje sudjeluju u inkluzivnom odgoju djece u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Svakodnevno se susreću s mnogobrojnim izazovima, dvojbama, dilemama te pri tome ne znaju u kojem pravcu bi trebali usmjeriti svoje djelovanje. Često nesvjesno krše osnovna etička načela, miješajući vrijednosti profesije i osobni sustav vrijednosti. Odgojitelji nisu dovoljno educirani o svojim obvezama koje imaju i koje su propisane pripadajućim dokumentima. Manjak educiranosti ogleda se i u donošenju odluka etičkoga značenja. Odgojiteljima je potrebno pojačano ulaganje u izgradnju i osvježavanje vrijednosnoga i kompetencijskoga sustava.

S etičkog aspekta promatrana je inkluzivna ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te je istaknut pristup inkluziji od strane roditelja, odgojitelja i djece. Suvremena praksa indicira na buđenje etičke svijesti kod svih sudionika tijekom odgojno-obrazovnog procesa, uključujući i djecu.

Ključne riječi: djeca s teškoćama u razvoju, etički kodeks, inkluzija, odgojitelj.

Summary

In this paper an emphasis is placed on the importance of knowing, applying and respecting the professional ethics of educators during their educational work. Education in early and pre-school educational institutions legally implies and appreciates the inclusion of children with developmental disabilities, and accordingly the educators need to be guided by the code of ethics as a guiding principle during the inclusive approach. The aim is to awaken the experts participating in the educational work in early and preschool educational institutions on the importance of ethical approach to working with children.

Educators are key people involved in inclusive education of children in early and pre-school educational institutions. They face many challenges, doubts, and dilemmas every day, and do not know in what course they should direct their actions. They often unconsciously violate the basic ethical principles, mixing the professional values with their personal system of values. Educators are not sufficiently educated about their responsibilities which are set out in a multitude of documents. The lack of education is also reflected in making ethical decisions. Educators need enhanced investment in building and enhancing the system of values and competence.

From an ethical point of view, an inclusive institution of early and pre-school education was observed, and access to inclusion by parents, educators and children was emphasized. Contemporary practice indicates the awakening of ethical awareness among all of the participants during the educational process, including the children.

Key words: children with developmental disabilities, educator, inclusion, the code of ethics.

Uvod

Inkluzija u odgoju i obrazovanju omogućuje uključivanje djece s teškoćama u razvoju u redovni sustav odgoja i obrazovanja. Rad je usmjeren na predškolsku ustanovu u kojoj se djeca s teškoćama u razvoju uključuju u odgojno-obrazovni program uz potrebnu stručnu, didaktičko-metodičku te rehabilitacijsku potporu. Kao takav, vrtić treba omogućiti ostvarivanje jednakih prava za sve polaznike kao i pravo na slobodu (MZOS, 2014, 20). Profesionalna etika svake profesije brine se o ostvarivanju jednakih prava za sve (Blanuša Trošelj, 2014, 6), te istodobno donosi niz pravila koja diktiraju odnose među sudionicima odgojno-obrazovnog procesa (Višnjic Jevtić, 2011, 446). Etički kodeks je jedan od oblika uređivanja odnosa među sudionicima odgojno-obrazovnog procesa. Odgojitelj je istaknut kao ključna osoba koja preuzima odgovornost za navedeno pokušavajući pronaći balans između zahtjeva suvremene pedagogije, potreba djeteta i njegove obitelji (Mlinarević, Marušić, 2005, 29), oslanjajući se na svoj kompetencijski sustav. Potrebno se usmjeriti na navedenu problematiku u etičkom smislu jer osnova rada svakog odgojitelja bi se trebala ostvarivati po temeljnom etičkom načelu činjenja dobra i izbjegavanja zla (Rosić, 2011, 146). No, stvarna je poteškoća u tome što odgojitelji često nisu svjesni neetičkih postupaka u svom odgojno-obrazovnom radu što je izravna posljedica njihove needuciranosti, neinformiranosti i neosvijestjenosti navedenog područja pod etičkim vidikom.

Inkluzivni pristup donosi brojne prednosti za djecu s teškoćama u razvoju, ali istodobno praktičarima u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja donosi niz izazova s kojima se moraju suočiti. Za suočavanje s novim izazovima odgojiteljima je potrebna nadogradnja postojećeg sustava znanja, kompetencija i vještina. Od važnosti je utemeljiti i nov vrijednosni sustav koji će ostaviti po strani osobne vrijednosti, a vrijednosti koje zastupa struka uzeti kao primarne u odgojno-obrazovnom radu (Blanuša Trošelj, 2014, 8). Kvalitetan odgojno-obrazovni rad bazira se na kompetenciji praktičara (odgojitelja) i ispravnom postupanju u situacijama kada postoje etičke dileme u suvremenoj praksi odgojno-obrazovnih ustanova. Pri svemu navedenom vrlo je važan etički kodeks odgojitelja koji je izgrađen na osnovnim vrijednostima profesije, te služi kao smjernica u postupanju odgojiteljima (Blanuša Trošelj, 2014, 7). Ne postoji način na koji bi se mogao predvidjeti raspon etičkih dvojbi i problema s kojima bi se odgojitelji mogli suočiti u

odgojno-obrazovnom radu. Usprkos tome, dileme, dvojbe i problemi koji su često etičke naravi svakodnevno se događaju u ustanovama ranog i predškolskog odgoja (Blanuša Trošelj, 2014, 6).

Ovim radom analizirat će se etički kodeks odgojitelja kao svojevrsna pomoć odgojiteljima u radu s djecom s teškoćama u razvoju. Budući da je on podskup profesionalne etike, nužno je poštivanje i poznavanje profesionalne etike od strane odgojitelja. Osim što je važno da se odgojitelj u svom radu vodi etičkim kodeksom profesije, korisno je i poželjno da odgojitelj sudjeluje u izradi kodeksa, čime se povećava vjerojatnost da će ga se i pridržavati u svome radu (Blanuša Trošelj, 2014, 7). Pri donošenju odluka etičkoga značenja postoje smjernice koje su odgojiteljima od pomoći, u smislu da ih se upućuje kako će postupiti u nekoj situaciji, prema kojoj se odluci usmjeriti i slično. Potrebno je potaknuti odgojitelje na buđenje i razvijanje etičke svijesti, no isto je potrebno poticati i razvijati i u djece. Buđenje etičke svijesti se u radu s djecom može organizirati u vidu radionica, edukativnih priča i slično.

Završni dio rada usmjeren je na djecu s teškoćama u razvoju, čiji se položaj u odgoju i obrazovanju kroz povijest mijenjao i došao do takozvanog inkluzivnog položaja. U radu je s etičkog stajališta promatrana inkluzija, kao i inkluzivni pristup odgojitelja, roditelja i djeteta. Naveden je i primjer suvremene prakse u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja koja bi se trebala temeljiti na inkluzivnom pristupu, no u praktičnom radu dolazi do mnogostrukih poteškoća.

1. Profesionalna etika odgojitelja

Glavne sastavnice profesionalne etike su dvojaka pravila. S jedne strane, pravila profesionalnoga postupanja u radu, a s druge strane, pravila koja diktiraju odnose među sudionicima ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Pisani oblici profesionalne etike poput etičkog kodeksa odnose se na pravila koja uređuju odnose među sudionicima odgojno-obrazovnog procesa (Višnjić Jevtić, 2011, 446). Profesionalna etika veliku pažnju pridaje moralnim načelima, njihovoj primjeni, važnosti, vjerodostojnosti i prepoznatljivosti u profesiji. Moralna načela učimo tijekom procesa odgoja i socijalizacije, odnosno kroz proces institucionalizacije, te se upravo zato veliki naglasak stavlja na odgojitelja i njegovo poznavanje i poštivanje profesionalne etike. Moralna načela podrazumijevaju poštivanje moralnih vrijednosti koje vladaju u određenom društvu, koje su prihvatljive za društvo i koje se kroz povijest mijenjaju. Svako društvo odnosno kultura imaju konvencije koje pojedinci trebaju poštovati i prema kojima treba postupati, no isto tako je i u profesiji. Moral je temeljni način kako se ljudi ophode prema svijetu, a upravo etika promišlja o tom ophođenju. U vrtiću učimo i primjenjujemo moralno djelovanje jer od nas institucija tako zahtijeva, no pitamo se je li naše moralno djelovanje uvijek i etično? (Čehok, 1997, 17). Odgojitelji je taj koji u svakom trenutku u odgojno-obrazovnom procesu mora biti osviješten o pitanju dobra i zla, kao ispravnog i etičnog (Blanuša Trošelj, 2014, 6). Također se često može čuti kako učenje bontona, načina ponašanja i odnosa prema drugima počinje već u vrtiću, stoga je od iznimne važnosti poučiti i oprimirati djecu na kojim se vrijednostima treba temeljiti njihovo životno djelovanje kako bi se djeca uspješno prilagodila društvu koje se mijenja, a da bi profesionalac, u ovom slučaju odgojitelj, bio uspješan u tome ključ njegovog uspjeha je u poznavanju profesionalne etike (Čehok, 1997, 17).

Profesionalna etika promišlja izravan međuljudski odnos, u ovom slučaju odgojitelj – dijete (Čehok, 1997, 57). U tom odnosu je najvažnija odgovornost prema djetetu (Višnjić Jevtić, 2011, 446) i ona podrazumijeva da se u svakoj odgojnoj-obrazovnoj situaciji unutar ustanove odgojitelj pita čini li dobro djetetu. Odgovorno djelovanje može osigurati etičnost nekog čina, a odgovorno djelovanje podrazumijeva da uvijek promislimo o svim mogućim posljedicama čina s obzirom na ideju dobra i zla i ako pojedinac shvati da njegov čin, odnosno posljedice čina sadrže više zla nego dobra, onda čin ne treba poduzimati (Čehok, 1996, 28). U odgovornosti odgojitelja prema

djetetu važno je da je odgojitelj svjestan odgovornosti koju ima za razvoj djece, odnosno za razvoj djetetovih sposobnosti, vještina i crta osobnosti (Višnjic Jevtić, 2011, 446). Prava djece izvedena su iz temeljnih ljudskih prava poput prava na život, slobodu, jednakost i njihova temeljna uloga je osiguranje i zaštita djece. Kršenjem temeljnih ljudskih prava krše se i prava djece. Deklaracijom o pravima djeteta iz 1959. godine od strane Ujedinjenih naroda navedena su prava koja pripadaju svakom djetetu bez obzira na spol, dob, rasu i koje je potrebno ispunjavati i poštivati. Dok je Deklaracija ima moralnu snagu, Konvencija o pravima djeteta (1989) ima pravnu snagu, te jamči zaštitu prava svakog djeteta. Učestala pojava u današnjem društvu jest da prava postoje, zapisana su, deklarativno su tu, no ne poštuju se u praksi življenja. Prava u djelovanju nisu prisutna, zapisana su samo negdje na papiru da se zadovolji forma, no kako tako težiti pravednom društvu? Prava su neotuđiva svakom čovjeku i mogu se samo ostvariti u društvu u kojem vlada pravednost. Potrebno je da je pojedinac pravedan prema samome sebi ali i prema društvu, konkretno odgojitelj prema odgajanicima, roditeljima, suradnicima ali vrijedi i obrnuto. Osobne prosudbe i djelovanja ne smiju biti smetnja kako moralnom tako ni pravnom poretku (Čehok, 1997, 89-90). Svaka profesija djeluje za dobrobit društva, dakle ima u vidu da ne povrijedi pojedinca već da mu učini dobro i shodno tome profesionalna etika svake profesije se obvezuje poštivati ljudska prava, ali i zakone koji je obvezuju (Blanuša Trošelj, 2014, 6).

Praktičari odnosno odgojitelji u svom odgojno-obrazovnom često nailaze i na etičke dvojbe u vidu kako donijeti ispravnu odluku u određenom trenutku, što učiniti, na koju stranu prevagnuti, kako se nositi s posljedicama svojih odluka i slično. Potrebno je napomenuti kako se etičkom dvojbom smatra samo situacija u kojoj postoji više odluka moralnog karaktera, a ne samo jedna. U tim dvojbama ne postoji gotova receptura postupanja, već odgojitelj to čini u skladu sa svojim profesionalnim vrijednostima, uvjerenjima i stavovima. U slučaju da se vrijednosti, stavovi i uvjerenja razlikuju od onih koje zastupa profesionalna etika, pojedinac treba izgraditi novi sustav vrijednosti koji će biti utemeljen i koji će poštivati zakonske i etičke parametre profesije. Poznavanje profesionalne etike omogućuje pojedincu da nadogradi svoj postojeći sustav vrijednosti i tako će pojedinac postati etički profesionalac koji jača svoj identitet, no treba imati na umu da osobne vrijednosti prilikom odgojno-obrazovnog rada treba ostaviti izvan ustanove ranog i

predškolskog odgoja jer su ipak profesionalne vrijednosti temelj postupanja u radu s djecom. Dakle, uloga profesionalne etike je dvojaka, ona pojedincima može pomoći da nadgrade svoj sustav vrijednosti ili ipak da izgrade novi koji će biti slika moralnih vrijednosti struke, a ne osobnih vrijednosti koje nisu u suglasju s profesionalnim (Blanuša Trošelj, 2014, 6-8). Nedopustivo je da pojedinac kršenjem temeljnih etičkih principa i zanemarujući temeljne moralne vrijednosti, pritom vodeći se osobnim vrijednostima i neznanjem, dovode profesiju u nestabilan položaj. Osim što profesiji radi štetu, njegovo djelovanje postaje nesavjesno (Blanuša Trošelj, 2015, 163). Nesavjesno djelovanje ne može biti dio odgoja (Čehok, 1996, 37). Savjesno djelovanje znači da promišljamo jesmo li nešto dobro napravili, to je subjektivna razina, ali treba uključivati i objektivnu razinu odnosno ozbiljiti dobro u zajednici. Čovjek treba činiti dobro, savjesno djelovati i to mu treba postati navika o kojoj promišlja, i upravo se to čini odgojem. Zapravo se onda postavlja pitanje na koji način odgojitelj koji nesavjesno djeluje može biti dobar model djeci? Odgojitelj kontinuirano mora stjecati nove spoznaje vezane uz profesionalno etičko djelovanje koja će mu postati pravila djelovanja u daljnjim odgojno-obrazovnim situacijama.

Temeljem istraživanja odnosno upitnika, koji je za cilj imao ispitati prepoznavanje neetičnih situacija od strane odgojitelja, izveden je zaključak da je potrebno odgojitelje osvijestiti o važnosti profesionalne etike odnosno potrebno ih je educirati o navedenom području i u njemu (Blanuša Trošelj, 2015, 170).

1.1. Etički kodeks odgojitelja

Etički kodeks je podskup profesionalne etike, i obuhvaća znatno uže područje no što je profesionalna etika. On je filozofija pomoću koje se uređuju međuljudski odnosi u zajednici. Iako ima pravnu stranu, uvijek je na savjetodavnoj razini. Institucionalizira se u vrtiću i svi sudionici ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja ga se moraju pridržavati. Budući da su danas djeca više no ikada izložena institucionalizaciji zbog potreba suvremenog života, nužno je postojanje etičkog kodeksa koji će uređivati socijalne interakcije između djeteta i pripadnika institucije (Krstović, 2010, 3).

Etički kodeks odgojitelja čini niz pisanih normi i pravila ponašanja i ogledalo je vrijednosti koje su specifične za profesiju. Ima dvojaku svrhu, s jedne strane on je zaštita profesionalcima u svakodnevnom radu, a s druge strane on određuje koje su

obveze odgojitelja, odnosno na kojim vrijednostima trebaju temeljiti svoje profesionalno djelovanje. Odgojiteljima je to zapravo putokaz u njihovu radu, pomaže im pri djelovanju u svakodnevnim odgojno-obrazovnim situacijama, a to djelovanje se temelji na vrijednostima profesije koja teži dobrobiti svakog pojedinog djeteta. Etički kodeks odgojitelja odnosom prema djeci, roditeljima i obiteljima, široj poslovnoj i društvenoj zajednici sažima moralne vrijednosti prema kojima treba usmjeriti djelovanje, ali također i koje postupke treba inhibirati u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (Blanuša Trošelj, 2014, 7).

Kodeks se vezuje na lokalne običaje što znači da ima krajevno obilježje. Moral je praksa kako ljudi žive, a to je povezano s mentalitetom, tradicijom, vjerskom pripadnošću i nacionalnom pripadnošću. Naprimjer, zašto svaka ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja ima svoj kodeks? Zašto ne postoji univerzalan kodeks prema kojem bi sve ustanove usmjeravale svoje djelovanje? Upravo zato što je svaka ustanova ranog i predškolskog odgoja specifična sama po sebi, po socio-kulturnim obilježjima, lokaciji, području kojim se želi istaknuti i slično. Konkretno, ne mogu se odgojitelji, roditelji i drugi sudionici ustanove isto ponašati u vjerskoj i recimo privatnoj ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Vivodinac (2010, 19) ističe da je etički kodeks odgojitelja potrebno utemeljiti zakonom jer je na ovaj način to proizvod subjektivne procjene, dosta je mjesta ostavljeno vlastitom prosuđivanju i procjenjivanju. Taj bi korak pridonio zaštiti profesije, poštivanju djetetovih prava, i reguliranju neprihvatljivog ponašanja: „Osobno smatram (ali i mnoge moje kolegice i kolege) da bi trebalo donijeti *Etički kodeks profesionalnog ponašanja odgajatelja* koji bi uključivao jasne smjernice i naputke djelovanja, te koji bi propisivao izdavanje dopusnica (licenci) za rad“ (Vivodinac, 2010, 19). Postoje zakoni, ali oni nisu univerzalni niti mogu biti, postoje podaci koji pojašnjavaju članak ili nešto što je napisano u načelu. No, plan globalnog djelovanja odgojitelja bi trebao postajati i postoji u svakoj ustanovi ranog i predškolskog odgoja i kao takav bi trebao biti primjenjiv i poštivati se, no bi li univerzalni kodeks riješio probleme koji vladaju na razini određene institucije, odnosno bi li promijenio pojedince za koje preporuke napisane u kodeksu nemaju dovoljnu vrijednost? Kako potaknuti pojedince koji djeluju nesavjesno na savjesno, pravedno i društveno korisno ponašanje? Kršenje zakona je uvjetovano određenim sankcijama, no i nesavjesno djelovanje, djelovanje prema vlastitom ophođenju koje nije u skladu s idejom dobra

bi trebalo biti uviđeno i sankcionirano od strane rukovodećih osoba u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Nužno je uočiti razliku između profesionalnog i etičkog kodeksa. Dok etički kodeks naglašava moralne vrijednosti koje proizlaze iz zakona, profesionalni kodeks čine profesionalne vrijednosti koje su karakteristične za određenu profesiju i njeno djelovanje, odnosno on govori što bi sve djelatnik specifične profesije trebao činiti. Kodeks služi kao mjerilo za dobro, ispravno i etično djelovanje. Kodeks se pita djeluje li pojedinac onako kako bi trebao, u skladu sa zakonom, savjetima i vrijednostima (Višnjić Jevtić, 2011, 443-444).

1.1.1. Svrha etičkog kodeksa odgojitelja

Etički kodeks je vodič profesionalcu kako će postupati u odgojno-obrazovnom radu s djecom i obiteljima, no ujedno je i pisani dokument koji pomaže društvu u očitaju koje su to obveze suvremenog odgojitelja (Blanuša Trošelj, 2014, 7). Kodeks podrazumijeva, kao što je već rečeno, norme, ideale, pravila ponašanja, odnose između odgojitelja i klijenata predškolske ustanove pri čemu se od profesionalca traži da promišlja o svrsi djelovanja i da se prilagođava kriterijima i vrijednostima koje vladaju u određenom društvu. Svrha etičkog kodeksa se može odrediti na individualnoj i društvenoj razini. Na prvoj navedenoj razini ona pomaže pojedincu da prepozna situacije koje su etički osjetljive, daje mu relevantne smjernice kako da postupi u navedenim situacijama poštujući vrijednosti koje zastupa profesija. Na društvenoj razini svrhu etičkog kodeksa moguće je podijeliti na tri područja. Prvo područje se odnosi na temeljna ljudska prava, poštivanje slobode, jednakosti, prava na život i tako dalje. Potrebno je poštivati sva prava djeteta koja su navedena u Konvenciji o pravima djeteta. Nadalje, drugo područje govori o odgojiteljskoj profesiji u malo širem smislu. Dakle, odgojitelj osim što je u svom radu u neposrednom kontaktu s djecom, područje njegovog rada zahtijeva i uspostavljanje međuljudskih odnosa s kolegama, stručnjacima, obitelji, lokalnom zajednicom. Odgojiteljski rad se ne odnosi samo na rad u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja već uključuje i šire područje. Treće područje govori o odgojitelju kao profesionalcu, propisuje njegove obveze kao obveze stručnjaka, što se od njega očekuje i kako je potrebno reagirati u određenim odgojno-obrazovnim situacijama. Također pomaže odgojitelju da svoje osobne vrijednosti preformulira u profesionalne

i da se njima vodi tijekom rada u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Zajednička sastavnica svakog etičkog kodeksa je postojanje preambule koja predstavlja uvodni dio u kojem se opisuju općeprihvaćene vrijednosti određenog društva. Postoje dva pristupa u strukturi kodeksa, jedan se odnosi na opisivanje načela gdje se iznose etički postupci, ali i oni postupci koji su inhibirajući, odnosno koji nisu prihvatljivi. Drugi pristupi pažnju priklanja određenim subjektima, naprimjer, djeci, roditeljima, lokalnoj zajednici, suradnicima i s obzirom na njih se određuju ciljevi, načela i zadatci (Krstović, 2010, 4). No bez obzira na to kako se kodeks definira važno je da sadrži temeljne vrijednosti koje su ogledalo suvremenog demokratskog društva, zatim da zagovara prava djeteta, i da prema njemu odgojitelj zauzima stav koji se temelji na odgovornosti, savjesti, pravednosti i solidarnosti. Također je važno da se u kodeksu navedu neetički postupci, kako bi profesionalci imali u vidu koji su postupci nedopustivi i neprihvatljivi u odgojno obrazovnom-radu u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Pri kreiranju etičkog kodeksa potrebno se voditi prethodno navedenim smjernicama, no da bi se njegova svrha postojanja uistinu ispunila potrebno je savjesno i odgovorno kodeks primjenjivati u odgojno-obrazovnoj praksi.

1.1.2. Struktura etičkog kodeksa odgojitelja

Etički kodeks strukturalno obuhvaća tri područja odnosno preambulu, načela i sadržaj. Preambula se odnosi na uvodni dio kodeksa i promovira opće vrijednosti koje su prihvatljive u društvu i prema kojima se određuje uloga i obveze odgojitelja profesionalca. U uvodnom dijelu vrijednosti se uzimaju iz dokumenata poput Konvencije o pravima djeteta i prilagođavaju se sociokulturalnoj sredini u kojoj se zbiva odgojno-obrazovni proces, te upravo zbog toga niti jedan etički kodeks ne može biti i nije identičan. Općenite vrijednosti je zapravo potrebno specificirati s obzirom na sredinu u kojoj je nalazi ustanova ranog i predškolskog odgoja, kao i na pojedince koji je pohađaju. No taj uvodni dio još uvijek sadrži općenite kategorije obveza i činjenica koje će se u daljnjem tekstu kodeksa specificirati. Gotovo uvijek se na početku kodeksa navodi kome je upućen odnosno tko ga sve treba poštivati (Krstović, 2010, 4). U općim odredbama u Etičkom kodeksu dječjeg vrtića Rijeka pod svrhu Etičkog kodeksa vrtića navode se dominantne društvene vrijednosti poput ravnopravnosti, poštenja, pravednosti, slobode, međusobnog povjerenja i pomaganja

koje su zapravo uvelike općenite. No u nastavku se specificiraju društvene vrijednosti karakteristične za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Naprimjer, humanističkim pristupom njegovati i poštivati odnos između djeteta i njegove obitelji, te se time voditi kao polazištem rada. Nadalje, omogućiti ravnopravnost djetetu s obzirom na sve specifičnosti u njegovu neposrednom okruženju, poštivati svako dijete i omogućiti mu razvoj uz poticajno okruženje i tako dalje (Etički kodeks dječjeg vrtića Rijeka, 2012, čl. 2).

Načela mogu biti istaknuta zasebno kao što je recimo u Etičkom kodeksu dječjeg vrtića Rijeka, ali se mogu uklopiti i u odredbe kojima se izriče odnos među sudionicima odgojno-obrazovnog procesa. U tom se kodeksu navode zasebna načela, poput načela objektivnosti gdje se navodi da je profesionalnom radu potrebno kritično i objektivno pristupiti; zatim načelo jednakosti i pravednosti koje kaže da je potrebno pristupiti svima na jednak način bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, i neka druga načela. Čest primjer je da se u načelima inhibiraju određeni postupci poput toga da je nedopustivo koristiti podatke dobivene unutar ustanove za privatne svrhe ili svojevrsnu korist (Etički kodeks dječjeg vrtića Rijeka, 2012, čl. 3).

Sadržaj etičkog kodeksa najčešće se temelji na odgovornosti odgojitelja (ali i drugih stručnjaka i djelatnika ustanove) prema subjektima odgojno-obrazovnog procesa. U Etičkom kodeksu dječjeg vrtića Ploče etička odgovornost sadrži četiri kategorije odgovornosti. Primarna kategorija je dijete, dakle etička odgovornost prema djetetu gdje se zapravo kroz načela određuju obveze djelatnika ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Neke od vrijednosti su poštivanje i promicanje prava djece, komunikacija s djecom uz izostavljanje bilo kakve vrste nasilja, zatim se prethodno navedena stavka o diskriminaciji ponavlja i slično. Nadalje se navodi etička odgovornost prema roditeljima upravo zbog toga što roditelji čine djetetovu obitelj, njegovu najužu zajednicu i samim time roditelji pripadaju u najužu kategoriju odgovornosti jer su oni skrbnici koji, uz odgojitelje, osiguravaju dobrobit djeteta. Ova kategorija odgovornosti podrazumijeva odnos koji se temelji na partnerstvu, toleranciji i povjerenju. Važno je omogućiti roditeljima iznošenje primjedbi, kao i reagiranje na eventualne nesporazume i njihovo rješavanje, potrebno ih je informirati o radu, novostima, radionicama i slično. Treću kategoriju zauzima etička odgovornost prema ustanovi i suradnicima koja se očituje kroz kompetencije, znanja i poštivanje moralnih načela i vrijednosti. Takav odnos uključuje međusobno

pomaganje stariji – mlađi, iskusan – manje iskusan, više educiran – manje educiran i obrnuto, zatim volja i želja za timskim radom, moralno i odgovorno ponašanje, pozitivno ozračje, poticanje na edukacije u svrhu stjecanja kompetencija za što profesionalniji pristup radu i mnoge druge vrijednosti. Posljednja kategorija se odnosi na etičku odgovornost prema osnivaču i društvenoj zajednici. Ova kategorija je nešto općenitija, zalaže se za poštivanje temeljnih dokumenata koji iznose i specificiraju prava djeteta i samim tim zalaže se za unaprjeđenje kvalitete odgojno-obrazovnog procesa. Potrebno je izbjegavati sukobe interesa, kao i korupciju (Etički kodeks djelatnika dječjeg vrtića Ploče, 2011, čl. 1-12).

Navedene kategorije nisu izražene u samo jednom kodeksu, već su prisutne u gotovo svim kodeksima, upravo zato što su općenite i jako dobro primjenjive u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Bez obzira na naziv kategorije odgovornosti, ona je gotovo ista, jer se svaka odgovornost temelji na vrijednosti uz koje se vežu određena načela. Načela se mogu razlikovati od ustanove do ustanove, ali im je isto ishodište, primjerice, temeljna vrijednost etičke odgovornosti prema djeci jest poštivanje dostojanstva i integriteta svakog djeteta (Krstović, 2010, 6).

1.1.3. Strukturiranje etičkog kodeksa odgojitelja

Kako bi se postiglo što ravnopravnije i pravednije korištenje i poštivanje etičkog kodeksa odgojitelja nužno je da i sami odgojitelji sudjeluju u njegovoj izradi, jer je tako veća vjerojatnost da će ga se i oni pridržavati (Blanuša Trošelj, 2014, 7). Njihovo sudjelovanje u izradi kodeksa je važno jer su oni u svakodnevnom i dugotrajnom kontaktu s djecom, te kao takvi znaju što je doista potrebno specificirati i odrediti kodeksom, na koja se načela, vrijednosti i pravila potrebno fokusirati i kojim područjima djetetova razvoja dati posebno značenje. Nužno je pri svemu imati na umu odgovornost odgojitelja prema djetetu, zatim voditi se idejom dobra u skladu s temeljnim vrijednostima profesije. Pri ideji dobra važno je imati znati da se ovdje radi i o korisnom dobru, odnosno svojstvu odgojitelja da ispuni temeljnu svrhu, a to je odgoj djece (Čehok, 1997, 32). Poželjno je da se odgojitelji i drugi stručnjaci vode određenim smjernicama koje će ukratko pojedincu koji će prvi put u ruke uzeti taj dokument dati viziju koja je uloga odgojitelja u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, koji su postupci i principi kojima se odgojitelj treba voditi u svom radu, ali isto tako potrebno je da se mogu iščitati i postupci koji nisu dozvoljeni.

Kodeks treba biti napisan jednostavnim jezikom koji će biti razumljiv svim korisnicima ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

1.2. Temeljne vrijednosti odgojiteljske profesije

Da bi se kodeks neke profesije izradio na što stručniji i pravilniji način važno je neprestano imati na umu vrijednosti na kojima ona počiva. Uvodni dio samog rada dao je predodžbu što je to etički kodeks odgajateljske profesije, čemu služi i iz čega proizlazi, no važno je istaknuti na kojim bi se vrijednostima trebao temeljiti. Svaka profesija ima svoja načela, vrijednosti i principe, no nema profesije u kojoj poštovanje, pravednost i savjesnost nisu temeljne vrijednosti kojima se pojedinci vode u svom poslovnom planu i programu.

Sustav vrijednosti nije univerzalan, on ovisi o pojedincu, o njegovu kulturnom i društvenom okruženju. Svaka ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja je specifična, smještena je u određeno kulturno okruženje i svoj put nahodi prema društvenim i kulturnim vrijednostima pripadajuće okoline. Vrijednost moralnosti prevladava u ovoj specifičnoj profesiji i tom vrijednosti se prosuđuje ispravnost djelovanja pojedinca. Vrijednost moralnosti u sebi znači i moguće prihvaćanje vrijednosti svetosti, istine i lijepoga, te tada dolazi do prožimanja sustava vrijednosti (Čehok, 1997, 99-100).

Na vrijednostima počiva djelovanje društva, ali i pojedinca. Mišljenjem utvrđujemo činjenice i one će, ovisno o našoj volji, postati vrijednosti (Čehok, 1996, 4). Dakle prihvaćanjem i osvještavanjem vrijednosti život pojedinca, odnosno društva dobiva vrijednost. Vrijedno je ono čemu teži društvo kao većina, ono što vodi ideji dobra i što njih karakterizira kao društvo, odnosno ono što postaje standardizirani način ponašanja koji ih čini upravo onakvima kakvi žele biti i čemu trebaju težiti svi. Vrijedno postaje poput vrline, i takvi pojedinci žive u skladu s etikom koja im postaje teorija i praksa života. Dobro djelovanje takvim pojedincima postaje običaj, odnosno svakodnevni plan djelovanja, takozvani ethos (Čehok, 1997, 100).

1.2.1. Vrijednosni sustav odgojitelja

Način na koji percipiramo djecu i način na koji njima pristupamo ovisi o službenoj ideologiji na razini društva, dakle od makrosustava pa do mikrosustava, odnosno

najbližeg okruženja u kojem dijete odrasta. Službena ideologija sadrži upravo vrijednosti koje su poželjne u određenom društvu i koje bi zapravo tijekom procesa odgoja trebalo prenijeti djetetu. Potrebno je pristupiti vrijednosnom sustavu odgojitelja jer upravo je odgojitelj primarni agens (uz roditelje) u oblikovanju odgojnih ideala kod djeteta i prenošenja vrijednosti. Važan je odgojiteljev sustav vrijednosti jer on određuje interakcijsko ponašanje, odnosno ponašanje između sudionika odgojno-obrazovnog procesa u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (Babić i sur., 1997, 552-554).

Sustav vrijednosti čine upravo gore spomenute vrijednosti, uvjerenja i stavovi. Vrijednosti mogu biti osobne, od strane pojedinca i socijalne, od strane društva. Uvjerenje je znanje koje smo prethodno stekli, a stavovi su pozitivne ili negativne smjernice koje vode ponašanje pojedinca (Babić i sur., 1997, 555). Kao temeljne ljudske vrijednosti navode se pravednost, jednakost, poštivanje temeljnih ljudskih sloboda, sloboda pojedinca i slično (Krstović, 2010, 3). Dakako da su to i temeljne vrijednosti vrijednosnog sustava odgojitelja, no navedene vrijednosti potrebno je specificirati u praktičnom radu. Recimo vrijednost jednakosti obuhvaća vrlo širok spektar kategorija. Jednakost, konkretno u odgojno-obrazovnoj ustanovi, može poprimiti više značenja, no recimo kako provoditi inkluzivnu praksu, što je zapravo obilježje suvremenih vrtića, bez jednakosti? Jednakost u inkluzivnoj praksi podrazumijeva omogućavanje svoj djeci jednakog pristupa u odgojno-obrazovnom radu, jednake mogućnosti upisa i još dosta kategorija o kojima će biti nešto kasnije riječ.

Ključna i vrlo opća vrijednost kojom se treba voditi odgojitelj u svom radu i koja zapravo podrazumijeva temeljne ljudske vrijednost jest autonomija. Autonoman odgojitelj svjesno bira i donosi odluke koje se tiču vrijednosti odgoja, odgojnih postupaka i prioriteta. Autonoman odgojitelj stvara poveznicu između svog vrijednosnog sustava i praktičnog rada. Uvažava temeljne ljudske vrijednosti i pri tome pazi da ne ugrozi prava djeteta, ali isto tako da omogući svoj djeci da razvijaju svoje kompetencije. Nužno je spomenuti i implicitnu pedagogiju odgojitelja koja uvelike određuje odgojiteljevo ponašanje prema djetetu. Implicitna pedagogija je zapravo slika koju odgojitelj stvara o djetetu i prema tome određuje svoje djelovanje (Mlinarević, 2000, 144).

Dakle, nužno je rezimirati da odgojiteljev sustav vrijednosti uvelike određuje djetetovo ponašanje, te utječe na njegov cjelokupan razvoj. Shodno tome, specifičnosti vrijednosnog sustava djetetovih primarnih odgojitelja temelj su njegovog učenja, djelovanja i razmišljanja. Sustav vrijednosti treba biti vođen idejom dobra koja vlada u društvu i treba biti u skladu s temeljnim moralnim načelima koja vladaju u pripadajućem okruženju.

1.2.2. Kompetencijski sustav odgojitelja

Odgojiteljev kompetencijski sustav je rezultat spajanja više različitih kompetencija u jednu. Odgojitelj u svom odgojno-obrazovnom radu povezuje „stručne, vrijednosne, etičke, pedagoške, didaktičke, komunikacijske, ekološke, nacionalne, vjerske, tradicionalne“ (Rosić, 2011, 144) kompetencije u jednu.

Značajna kompetencija odgojiteljskog zvanja pripada području etike odnosno području morala. Etička kompetencija odgojitelja usmjerava na dobro djelovanje objašnjavajući zašto je dobro učiniti dobro. Odgojitelj u svom radu djeluje preuzimajući odgovornost za svoje djelovanje (Rosić, 2011, 142).

Kompetencijski sustav odgojitelja je povezan s njegovim obrazovanjem, odnosno kvalitetnije obrazovanje odgojitelja je povezano s većim spektrom kompetencija za profesionalnu ulogu. Osim što kvalitetnije obrazovanje dovodi do većeg broja profesionalnih kompetencija za rad s djecom, pridonosi i kvalitetnijem odgoju u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (Bouillet, 2011, 325). Odgojitelj u svom radu kompetentnost iskazuje demonstrirajući stečena znanja i vještine u odgajanju djece, uvažavajući inkluzivni pristup (Bouillet, 2011, 325) , odnosno otvoren je za inkluziju i odgoj djece s teškoćama u razvoju. Odgojitelj je osoba koja je u svakom trenutku sposobna i spremna reagirati na potrebe djece zahvaljujući znanju i vještinama koje će steći tijekom radnog staža i obrazovanja.

2. Etičke dileme odgojitelja

Odgojitelji se u svom svakodnevnom radu nalaze u situacijama kada smatraju da postoji dilema, nisu sigurni što učiniti, u kojem smjeru svoje djelovanje usmjeriti, no u većini slučajeva dileme nema, već je taj osjećaj da je dilema prisutna proizvod njihovog neznanja (Blanuša Trošelj, 2014, 7). Potrebno je napraviti distinkciju između onoga što nazivamo etičkom dilemom i između onoga što nazivamo etičkom dužnosti i etičkom odgovornošću. Kada je odgojitelj u situaciji u kojoj se od njega traži da postupi u skladu s etičkom dužnosti i odgovornosti, postupak je sasvim jasan kao i rješenje (Blanuša Trošelj, 2015, 163). Odgojitelj bi trebao točno znati koje su njegove dužnosti i odgovornosti koje mu pripadaju kao profesionalcu.

Nužno je pri situacijama kada odgojitelji smatraju da postoji više ishoda određene situacije, imati na umu nekoliko niti vodilja kojima se potrebno podrediti. Također je nužno vlastite osjećaje ostaviti po strani i voditi se profesionalnim, jer ponekad vlastiti osjećaji mogu dovesti do poteškoća koje onemogućuju djelovanje po savjesti. Kada se nađu u situaciji da ne znaju kako postupiti, ne znaju je li riječ o dilemi ili dužnosti ili pak odgovornosti, odgojitelji bi se prvo trebali sabrati i sagledati cijelu situaciju te se zapitati postoji li u pripadajućoj situaciji neki zakon ili dokument koji ih obvezuje kako će reagirati. Nadalje, uvijek trebaju imati na umu da sve svoje postupke trebaju usmjeriti prema jednoj svrsi, a to je dobrobit djeteta. U takvim je situacijama jako važna kolegijalnost (Blanuša Trošelj, 2014, 7). Kada neki odgojitelji nisu sigurni kako postupiti, uvijek su tu i drugi odgojitelji, pedagozi, psiholozi i mnogi praktičari koji im mogu pomoći u dvojbama u situacijama tako da zajedno sagledaju relevantne činjenice i da im predlože neka rješenja i dadnu možebitne prijedloge za daljnje postupanje.

2.1. Primjeri etičkih dilema odgojitelja u svakodnevnom radu

U poglavlju 1.1.1. *Svrha etičkog kodeksa odgojitelja* navedene su vrste etičkih odgovornosti i obveza koje su zastupljene u većini etičkih kodeksa odgojitelja. Naziv područja etička odgovornost prema subjektu može varirati, ali pretežno su uvijek isti subjekti zastupljeni u nazivu područja, samo je naziv subjekta preformuliran, kao recimo etička odgovornost prema profesiji uključuje i etičku odgovornost prema ustanovi, kolegama i tako dalje, no naziv same kategorije nije isti u svim etičkim

kodeksima. Naprimjer, negdje će biti navedeno samo etička odgovornost prema profesiji, a negdje etička odgovornost prema ustanovi i kolegama.

U daljnjem tekstu promatrat će se tri opća područja etičke odgovornosti: etička odgovornost prema roditeljima, prema djeci i prema profesiji. Bit će navedene etičke dileme koje su odgojitelji magistri iskazali kao ključne. Pri istraživanju odgojiteljima se postavljalo pitanje: S kojim se ključnim etičkim pitanjima susreću u savjetovanju i suradnji s roditeljima? Područje etičke odgovornosti prema roditeljima podijeljeno je na dvije kategorije: poznanstvo i privatnost te pristup roditelju. Etičke dileme koje proizlaze iz kategorije poznanstvo i privatnost odnose se na to koliko duboko mogu pristupiti privatnom životu obitelji samog djeteta, zatim koliko se mogu uključiti u odnos djeteta i roditelja, a da ne bude uplitanje u intimu, zatim na kojoj bi razini trebalo biti poznanstvo s roditeljima i slično.

U ponašanju s roditeljima i djecom odgojitelji bi se trebali voditi činjenicom da ne čine ništa u tom odnosu što je nemoralno i etički neprihvatljivo. Kategorija pristup roditelju sadrži etičke dileme poput razmišljanja o tome bi li trebalo određenu informaciju prenijeti roditelju ili mu je pak prešutjeti, zatim ako je složena situacija kako mu reći, kako će roditelji reagirati, hoće li negirati tu činjenicu i prebaciti odgovornost na odgojitelja i slično (Blanuša Trošelj i sur., 2016, 196-199). Veliki dio etičkih dvojbi i dilema se odnosi upravo na područje rada s roditeljima (Blanuša Trošelj, 2015, 169).

U području etičke odgovornosti prema profesiji nalaze se tri kategorije: emocionalni angažman, suradničko odlučivanje i dubinsko promišljanje. Emocije u radu s djecom se često nazivaju »kamenom spoticanja« u odgojiteljskoj profesiji, jer se ponekad jako teško kontrolirati i izbjeći emocionalne reakcije koje ponekad nisu u skladu s profesionalnim. Etičke dileme se javljaju kada odgojitelji ne znaju kako reagirati, izlažu se stresu, ne mogu se sučeljavati s trenutnom situacijom, vape za pomoći i slično. U kategoriji suradničko odlučivanje navode se supervizije, opservacijsko odlučivanje kao pomoć odgojiteljima u dvojbenim situacijama. Puno je lakše donijeti rješenje kada više stručnjaka predloži rješenje situacije, onda se i odgojitelj osjeća sigurnije i ispravnije u svom djelovanju. Kategorija dubinsko promišljanje se odnosi na promišljanja o tome kakve posljedice može izazvati odgojiteljevo djelovanje, je li njegovo djelovanje ide u ispravnom smjeru, je li odgojitelj dobro savjetuje roditelje,

je li uopće dovoljno stručan i osposobljen za to i slično. Dubinsko promišljanje se može poboljšati i poduprijeti educiranjem i stalnom potrebom za poznavanjem profesije i učenjem onoga što odgojitelj dovoljno ne poznaje.

Najvažnije područje, područje etičke odgovornosti prema djeci se dijeli u dvije kategorije: postupci roditelja i problem u razvoju djeteta. Postupci roditelja često nisu ispravni, nisi u skladu s kulturom vrtića, kodeksom i kurikulumom. Roditelji koji ne dolaze iz struke kao što je odgojiteljska, učiteljska ili bilo koja struka koja ima doticaj s djetetom na stručnoj osnovi, nemaju profesionalne osnove o odgoju djece i odgajaju djecu prema svom nahođenju, prema društvenim običajima, prema nekim naputcima o odgoju koji se prenose s koljena na koljeno i slično. Odgojitelji su ipak osobe koje teže što stručnijem usavršavanju, stjecanju profesionalnog znanja i imaju iza sebe godine staža i ipak su profesionalniji u tom području. Svakodnevno se odgojitelji pronadu u situacijama kada svjesno vide da određeni roditelji u svom odgoju djece ne primjenjuju dobar odgojni stil i što onda učiniti, uplitati se ili ne. Kako im objasniti da su njihovi postupci loši, neispravni, kako im osvijetliti put ka ispravnom odgoju djece i slično. Kategorija problem u razvoju djeteta je jako specifična i vrlo zastupljena kategorija u odgojiteljskoj praksi. Odgojitelji su osobe koje ponekad provode više vremena s djecom nego što to čine njihovi roditelji i kao takvi primijete i razvojna odstupanja kod djece samim time što su i objektivniji nego roditelji što je posve prirodno. Odgojitelji se najčešće pitaju što učiniti kada se percepcija djeteta od strane odgojitelja razlikuje od percepcije djeteta od strane roditelja. Odgojitelji nisu osobe koje vrše procjenu djeteta prilikom postojanja razvojnih poteškoća, oni su zapravo osobe koje mogu upozoriti na postojanje određenih poteškoća i obratiti se odgovornima za to. Dileme u ovom području se pojavljuju zbog nedovoljno određenih i zapisanih načela kako postupati u ovakvim situacijama. Naprimjer odgojitelj je svjestan da djetetov govorno-jezični razvoj nije u skladu s razvojnom dobi djeteta ili recimo motorički razvoj i na koji način roditeljima to priopćiti, a da uistinu shvate srž poruke i da shodno tome djeluju. Potrebno je definirati profesionalna načela i zadaće svih stručnjaka u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u navedenim situacijama, kao i kriterije i procedure prema kojima će djelovati kako ne bi dolazilo do dilema ovakvog tipa (Blanuša Trošelj i sur., 2016, 200-203).

Pri rješavanju dilema etičkog tipa odgojitelji bi trebali imati na umu da bi rješenja tih dilema trebala biti moralno ispravna te u skladu sa zakonom, odnosno postojećim dokumentima (Blanuša Trošelj i sur., 2016, 204). Razlog zašto se baš u odgojiteljskoj profesiji otvara veliki broj etičkih pitanja, dvojbi, dilema i slično pripisuje se velikom broju ljudi koje obuhvaća ova profesija, dakle ne obuhvaća samo odgojitelje, već djecu, roditelje, širu lokalnu zajednicu, razne stručnjake i tako dalje. Zatim velike zasluge se pripisuju i složenosti same profesije, kao i jačini emocija koje je ponekad teško isključiti u radu s djecom (Blanuša Trošelj i sur., 2016, 195).

2.2. Ponašanja koja odgojitelji navode kao neetična

Nakon educiranja u području profesionalne etike odgojitelji su skloniji adekvatnijem i pojačanom prepoznavanju i reagiranju na neetične situacije (Blanuša Trošelj, 2015, 168). Zbog manjka znanja odgojitelji često ne prepoznaju neetične situacije i samim time nisu u mogućnosti reagirati na iste.

Odgojitelji kao neetične situacije u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u radu s djecom navode: kažnjavanje djece, pričanje o djetetu i njegovom ponašanju roditelju, ali u prisutnosti djeteta, nepoticanje djeteta na autonomiju, nepoticanje djeteta na razvoj pozitivne slike o sebi, zatim nedovoljna zaštita podataka djeteta i slično. Osim u radu s djecom, događaju se i neetične situacije i u postupanju s roditeljima, naprimjer: odbacivanje roditeljskih prijedloga, zadiranje u privatnost roditelja, prešućivanje važnih informacija roditelju i slično. U odnosu prema kolegama kao neetične situacije odgojitelji prepoznaju sljedeće: razgovaranje na mobitel, ogovaranje, veličanje svoje uloge, omalovažavanje kolega, kašnjenje na posao i slično (Blanuša Trošelj, 2015, 169).

2.3. Etičko donošenje odluka

Etika kao normativna disciplina ima svoj normativni ansambl, od maksima, načela ili principa do kriterija odlučivanja za svaku pojedinu situaciju. Dakle, »etika je normativna znanost o ljudskom djelovanju« (Koprek, 1996, 14). Etika kao normativna znanost odgojiteljeva djelovanja je refleksija moralne strane odgojiteljeva djelovanja odgovarajući na pitanje što je dobro i zašto činiti dobro

(Rosić, 2011, 142). Kao takva etika smatra ako pojedinac želi postići određeni cilj mora djelovati prema normama, ali može i drugačije i to je takozvano teleološko utemeljenje etike. No, osim teleološkog utemeljenja postoji i deontološko utemeljenje etike koje proizlazi iz toga da konkretno, u ovom slučaju odgojitelj, mora bezuvjetno djelovati na točno određeni način ne samo da bi bio dobar odgojitelj, već da bi bio i dobar kao čovjek (Koprek, 1996, 14-15). Dakle, pri donošenju etičkih odluka izdvajaju se dva temeljna pristupa, teleološki i deontološki pristup, kojima se odgojitelj može voditi u svom odlučivanju.

Deontologija odgojiteljeve profesije pripada području znanstvene discipline i kao takva naglasak stavlja na dužnosti i prava i to se regulira etičkim kodeksom profesije (Rosić, 2011, 145). Deontološki pristup polazi od pojma dužnosti (Grgić, 1996, 37). Konkretno u donošenju odluka ovaj pristup podrazumijeva da će pojedinac učiniti samo ono što je propisano određenim dokumentom, zakonom ili aktom, te ništa izvan toga nije u domeni djelovanja odgojitelja. Odgojitelj djeluje samo u onoj domeni koliko mora, koliko je rečeno, sve izvan toga nije područje njegovog djelovanja. Naglasak se stavlja na postupke djelovanja bez pridavanja pažnje posljedicama djelovanja (Ćurko i sur., 2015, 52). Deontologija usmjerava odgojitelja k njegovim obvezama i pravima koje bi trebao ispunjavati kao moralnu obvezu svog zvanja u svrhu ostvarivanja međuljudskog odnosa između sebe i odgajanika. Deontološka pravila imaju dvojaku ulogu, s jedne strane dio pravila se odnosi na ona pravila koja su zadana profesijom, a s druge strane su pravila sredine, ćudoređa, okruženja i slično. U suvremenom pristupu komunikacija se smatra temeljem odgojiteljeve deontologije (Rosić, 2011, 142-145).

Teleološki pristup za razliku od prethodnog naglasak stavlja na cilj djelovanja (Grgić, 1996, 37), odnosno naglasak se stavlja na posljedice djelovanja i njihovu vrijednost (Ćurko i sur., 2015, 52). Prilikom procesa odlučivanja gledaju se posljedice koje određena odluka može ostaviti i kako bi te posljedice utjecale na dijete.

2.3.1. Smjernice za etičko donošenje odluka

Prije donošenja odluke bilo kakve vrste poželjno je imati razrađen globalni plan djelovanja. Pri donošenju etičkih odluka dobro bi bilo da pojedinac, u ovom slučaju

odgojitelj, sam sebi postavi par pitanja prilikom odlučivanja kako bi na što ispravniji način donio odluku.

Prvi korak koji treba učiniti jest prepoznati je li se uopće radi o problemu etičke naravi. Potrebno je procijeniti je li problem odnosno situacija ima više rješenja, može li odluka biti štetna za nekog, stavlja li pojedinca između više opcija dobre naravi i više opcija loše naravi, koje su moguće posljedice, je li situacija pravne prirode i slično. Sljedeći korak jest skupljanje činjenica, odnosno razmišljanje o činjenicama koje su poznate, kao i o onima koje su nepoznate i koje je potrebno prikupiti, razmišljanje o pojedincima koji su od važnosti u navedenoj situaciji, jesu li sve osobe koje su povezane i odgovorne konzultirane, koji su mogući pravci djelovanja, razmišljanje na kreativan način i slično. Zatim je potrebno sa stajališta različitih pristupa procijeniti mogućnosti djelovanja. Naprimjer, utilitarni pristup bira odluku koja je najmanje štetna i koja donosi najviše dobrog, pravni pristup se zalaže se odluku koja će u najmanjoj mjeri povrijediti prava pripadajućih osoba, pravedni pristup bira odluku koja je jednaka prema svima, pristup zajedničkog dobra se priklanja odluci koja će poslužiti cijeloj zajednici, a ne samo pojedincima, pristup vrlina se vodi odlukom koja će pojedinca odvesti na djelovanje koje odgovara osobi kojom želi postati i tako dalje. Predzadnji korak je sumiranje svih informacija i činjenica i donošenje odluke. Pri donošenju odluke dobro je zamisliti reakcije osoba koje pojedinac cijeni i poštuje, razmisliti o tome kako bi oni reagirali, je li odluka primjerena i slično. Zadnji korak je djelovanje i razmišljanje o odluci, odgojitelj razmišlja je li odluka ispravna, što može naučiti iz nje, kako sljedeći put postupiti, o čemu voditi računa, koje greške izbjegavati i tako dalje (Ćurko i sur., 2015, 53).

Navedene smjernice su od velike pomoći odgojiteljima u svakodnevnom radu. Smjernice na papiru predstavljaju okvirni plan donošenja odluke i taj plan bi trebao postati formula koju odgojitelji svakodnevno primjenjuju u odgojno-obrazovnom radu u svrhu što ispravnijeg donošenja odluka etičke prirode. Odgojitelji bi trebali osvijestiti djeci koliko je složen proces donošenja odluke etičke odnosno moralne naravi. Poželjno je da odgojitelji na razne načine djeci oprmjere kako izgledaju takve situacije, da im omoguće da dožive situacije u kojima će morati odlučivati između više opcija. Za navedene situacije odgojitelj uvijek može i izmisliti određenu etičku priču, dvojbenu situaciju i pitati djecu kako bi reagirala da se nađu u dilemi

takve vrste, koje bi korake poduzeli, usmjeriti ih, navesti i objasniti im ispravne korake, rješenja i slično (Ćurko i sur., 2015, 53).

2.3.2. Primjer situacije donošenja odluka

Za ilustraciju navedenog najbolje može poslužiti primjer iz odgojno-obrazovne prakse. U ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja uvažava se i potiče inkluzivna obrazovna politika i odgojitelji postaju primarni stručnjaci u radu s djecom s teškoćama u razvoju (Blanuša Trošelj i sur., 2016, 194).

U odgojnu skupinu u zagrebačkom vrtiću »Mali princ« uključena je djevojčica koja je gluha od rođenja, a vrtić pohađa od svoje treće godine. O njoj se ovdje govori kao četverogodišnjakinji. Uz znakovni jezik koji uči i uz prevoditeljicu djevojčica svakodnevno boravi u vrtiću i uživa u društvu svojih vršnjaka. Osim što je prevoditeljica uz djevojčicu u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, ona joj pomaže i izvan nje, u događajima kao što su dječji rođendani i slično (Trcol, 2017). Zahvaljujući prevoditeljici, pristupačnosti odgojno-obrazovne ustanove i odgojiteljica, djevojčica uživa cjelodnevni boravak kao i sva svoja prava koja ima u ustanovi. U ovom slučaju odgojiteljice su se priklonile teleološkom pristupu gdje je zapravo naglasak na vrijednosti posljedica djelovanja. Pri odlučivanju imale su na umu to kakve će posljedice njihova odluka imati na djevojčicu, ali i na djecu u skupini koja bi možda imala osjećaj da je djevojčici nešto uskraćeno pa bi se u njih mogao razviti osjećaj straha da će i njima nešto biti uskraćeno. Dakle, odgojiteljice se nisu priklonile deontološkom pristupu i vodile se idejom: »Mi nismo dužne učiti znakovni jezik, nigdje to nije propisano!« Učinile su upravo suprotno, ne samo odgojiteljice, već i roditelji i druga djeca, odnosno cijela odgojno-obrazovna okolina tako da svi postepeno uče znakovni jezik kako bi djevojčica na što ravnopravniji način uživala svakodnevna prava koja joj kao osobi pripadaju. Odgojiteljice su se u svom ophođenju vodile etičkim kodeksom i vrijednosnim sustavom profesije.

No, odgojno-obrazovna politika i odgovarajuća tijela su priklonjena više deontološkom pristupu jer ne osiguravaju svakom gluhom djetetu prevoditelja kako bi dijete od najranije dobi uživalo u pravima koja mu pripadaju. Djevojčica, koja je kao prvo gluho dijete uključena u redovni program u ustanovu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj imala je sreću pa je ostvarila pravo na

prevoditelja, no što je s djecom koja to nisu uspjela? Što je s posljedicama koje će se odraziti na njihov razvoj? Djeca bez prevoditelja ne mogu pohađati ustanovu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, problem je u informacijama koje cirkuliraju u čujućoj okolini, ali do djeteta ne mogu doći bez prevoditelja kojeg Republika Hrvatska ne financira. Hrvatski savez gluhoslijepih osoba »Dodir« teži mijenjanju zakona tako da se ne vodi diskusija o tome treba li se prevoditelj uključiti u ustanovu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja ili ne treba, već da se to omogući svakom djetetu koje je gluho, nagluho ili gluhoslijepo (Trcol, 2017). Navedeno bi trebalo uvrstiti u rubriku dužnosti, možda bi tada odgovorni reagirali.

2.4. Kompetencije odgojitelja za rješavanje etičkih dilema

Za rješavanje etičkih dilema nikad nije dovoljan samo jedan odgojitelj i samo jedno mišljenje. Pri donošenju takvih odluka veliku prednost ima takozvano multidisciplinarno odlučivanje (Blanuša Trošelj i sur., 2016, 200). Dakle poželjno je da određenu etičku dilemu prokomentira više stručnjaka kako bi se odgojitelj osjećao sigurnije u svom djelovanju. Odgojitelj ne mora uvijek rješavati samo svoje etičke dileme, već je poželjno da je toliko kompetentan u tom području da može pomoći svojim kolegama pri rješavanju navedenih dilema. No velik razlog koji dovodi do nesigurnosti i neznanja koja situacija pripada etičkoj dilemi, a koja je dužnost i odgovornost manjak odgojiteljeve educiranosti. U odgojiteljev kompetencijski sustav bi trebalo ukorijeniti educiranost u području etike. Često se dogodi da odgojitelji povezuju razne kompetencije, iskustva, intuicije i prema njima djeluju. U inicijalno obrazovanje odgojitelja treba uvrstiti sadržaj koji će se odnositi upravo na navedeno područje, sadržaj koji će im omogućiti da nauče kako mogu riješiti dileme etičkog tipa. Nedopustivo je da se djelovanje odgojitelja temelji na suštini, neznanju i neprofesionalizmu. Educiranost u ovom području potrebna je odgojitelju u njegovu cjeloživotnom učenju (Blanuša Trošelj i sur., 2016, 204). Veća je vjerojatnost da će odgojitelji prepoznati neetično ponašanje ako su pohađali bilo kakvu vrstu edukacije koja se odnosi na navedeno područje, odnosno odgojitelji koji nisu educirani o navedenom području vrlo često ne prepoznaju svoja neetična ponašanja kao i neetična ponašanja svojih kolega (Blanuša Trošelj, 2015, 168).

»Odgajatelj je upoznat sa specifičnostima djetetova razvoja i odgojno prihvatljivim postupcima i metodama te bi stoga trebao biti kompetentan u prepoznavanju

djelovanja protiv djetetovih prava, interesa i potreba« (Blanuša Trošelj, 2015, 170). Svoje etično djelovanje odgojitelj treba temeljiti na poštivanju djetetovih prava uvažavajući i djetetove potrebe. Od iznimne važnosti je da je odgojitelj i u ovom području dovoljno kompetentan, odnosno da poznaje koja su prava djeteta kako bi se svi postupci koji idu u štetu tome zaustavili. Ako odgojitelj uvijek ima na umu koja su prava djeteta, pri bilo kojoj vrsti etičke dileme on prvenstveno štiti prava djeteta i shodno tome djeluje.

Edukacija je ono za čime vaze odgojitelji kako bi se ojačala profesionalna etika odgojitelja i kako bi odgojitelji reagirali na neetične situacije koji sami čine, ali i njihove kolege (Blanuša Trošelj, 2015, 170). Educiranost odgojitelja pridonosi jačanju njihovog kompetencijskog sustava, jer što su više informiraniji o bilo kojem području stručnije će i smislenije pristupiti rješavanju određene situacije u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

2.5. Buđenje etičke svijesti kod djece

Buđenje etičke svijesti kod djece podrazumijeva da odgojitelj i ostali stručnjaci pomognu djetetu shvatiti koje je ponašanje prihvatljivo, a koje je ponašanje neprihvatljivo u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, ali i izvan nje. Buđenje etičke svijesti odnosi se i na to da dijete bude svjesno u svakom trenutku poželjnih, pozitivnih i prihvaćenih vrijednosti i da njih zagovara, a nepoželjne i neprihvatljive isključi iz svog načina življenja. Osim navedenog, dijete treba osposobiti za rješavanje etičkih dilema. Dobra ilustracija koja može pomoći u shvaćanju navedenog od strane djeteta jest priča. Priču konkretno može stvoriti sam odgojitelj ili može preuzeti priču nekog autora, no važno je samo da ona u sebi sadrži elemente prihvatljivog i neprihvatljivog ponašanja i da je u skladu s moralnom zrelošću djece, odnosno potrebno je prilagoditi moralnom razvoju djece. Pričom se kod djeteta može utjecati na aspekt moralnog donošenja odluka. Kod moralnog donošenja odluka važna je moralna osjetljivost i svjesnost za određenu situaciju, zatim potrebno je situaciju razmotriti iz više perspektiva i razviti vještine koje će pomoći u moralnom donošenju odluka (Ćurko i sur., 2015, 53).

2.5.1. Radionica moralnog donošenja odluka

Radionica uključuje pričanje priče djeci u dobi od 5 do 7 godina i pomaže djeci u donošenju moralno prihvatljivih odluka. Radionica se organizira tako da su djeca u formaciji kruga i da svatko od njih u ruci ima improvizirajući znak stop. Da bi radionica djeci bila privlačnija odgojitelj ih može potaknuti na igru uloga i reći im da su oni policajci koji zaustavljaju aute koji prebrzo voze i da će danas biti policajci koji svojim znakom stop zaustavljaju ponašanja koja nisu u skladu s idejom dobra. Dakle pri čitanju priče ako čuju nešto što nije dobro, nešto što je za njih neprihvatljivo moraju podići znak stop. Kada dijete podigne znak stop, nužno je da obrazloži zašto je podiglo znak stop, što nije u redu. Pri tome u objašnjavanju mu mogu pomoći sva djeca koja su također podignula znak stop. Kada dijete izverbalizira svoje objašnjenje tada je potrebno opet reći ostaloj djeci da dignu ruku ako se slažu s navedenim objašnjenjem. Kada se većina djece složi, rasprava je okončana. Također djeca koja misle da nije dobro dignuti znak stop, mogu iznijeti svoje argumente zašto oni misle da nije dobro i zatim odgojitelj nastavlja dalje s pričanjem priče. Odgojitelj također može djecu potaknuti da se pokušaju poistovjetiti s navedenom situacijom i da opišu kako bi se oni osjećali, što bi učinili kada bi se našli u takvoj situaciji i slično (Ćurko i sur., 2015, 54).

Cilj i svrha etičkog obrazovanja nisu prenijeti određene moralne stavove već poticati dijete na razmišljanje na moralno ispravan način, razvijati moralnu osjetljivost za određene situacije i razvijati dijalog o moralnoj ispravnosti djelovanja (Ćurko i sur., 2015, 38).

2.5.2. Primjer priče

»Moja teta se razboljela i privremeno je otišla na bolovanje i stigla je zamjena u vrtić. Nova teta je puno mlađa, kao i moja mama. Svašta se izdogađalo otkad naše tete nema u vrtiću. Svaki dan neki novi događaj koji nije običajan. Recimo jučer dok smo se okupljali za stolom za vrijeme doručka Nina je odbila jesti doručak jer se njoj ne sviđa sjediti kraj Ivana za vrijeme doručka, jer je nova teta promijenila raspored sjedenja. Potom je rekla da ne voli piti jogurt i čašicu od jogurta je bacila u smeće. Nova teta je odlučila pričati s Ninom o tome što je napravila i Nina je bila nepristojna. Teta je sve ispričala Nininim roditeljima kada su došli u vrtić i zatim se

Nina ispriča teti. Dok nam je nova teta pričala priču o kukcima dječaci su pričali i proizvodili neugodne zvukove. Svaki put kada bi ih teta opomenula radi toga, oni bi pokazali svoj jezik. Bio je baš neobičan dan, teta nam je rekla da se moramo lijepo ponašati i da danas dolazi studentica koja će biti s nama. Studentica je došla, a neka djeca je nisu uopće pozdravila. Teta je rekla da uvijek moramo pozdraviti onoga tko nam dođe u grupu. Studentica je pričala neku priču o leptirima, a neka djeca su se glasno smijala i pričala, zatim je Mateo počeo gađati lopticom nas koji smo slušali priču. Studentica nam je podijelila šarene olovke jer smo radili brojalicu Leptir i mi smo morali pratiti nju kako lupka o stol tim olovkama pa smo i mi lupkali, no neki dječaci i djevojčice su lupkali jedno drugo olovkom. Nakon toga smo dobili balone i leptire i trebali smo naše leptire zalijepiti za balone, no neki dječaci su se igrali nogometa s balonima, a neki su ih pucali. Baš je bio čudan dan u vrtiću« (Ćurko i sur., 2015, 54).

Reagiranjem i podizanjem znaka stop prilikom pričanja priče u korelaciji je s odgojem u kući. Konkretno ako se određeno ponašanje tolerira u djetetovoj užoj zajednici, recimo tolerira se da se dijete fizički zlostavlja, to dijete sigurno neće dići znak stop na dio priče u kojem se navodi kako su djeca jedno drugo lupkala olovkom. Za njega je to prihvatljivo ponašanje jer se događa svaki dan u njegovoj zajednici. Naprimjer, za neko drugo dijete kod kojeg nema šanse da netko dignu ruku na njega ili nekoga iz njegove sredine, ono će biti osjetljivije na to pa će dići znak stop i objasniti kako se ne smije tući.

Primjer navedene priče je samo jedan od načina kako poticati etičku svijest kod djece i usmjerena je ponajviše na kategoriju moralnog donošenja odluka. Osim moralnog donošenja odluka, postoje i kategorije poput upoznavanja s različitostima, zatim proces shvaćanja vrijednosti, strategija prevencije konflikta i tako dalje. Konkretno za sve kategorije također postoje primjeri aktivnosti koji se mogu koristiti u radu s djecom (Ćurko i sur., 2015, 3). Poželjno je da odgojitelj sam stvara obrazovne alate i materijale koje će koristiti u etičkom obrazovanju i obrazovanju o vrijednostima. Pri tome je važno da se vodi određenim koracima. Potrebno je da odgojitelj zna koji je cilj željenih obrazovnih alata i materijala, zatim kojoj su dobnoj skupini namijenjeni i koje su karakteristike njihova moralnog razvoja. Pri svemu potrebno je voditi se idejom kreativnosti kako u osmišljavanju tako i u izboru materijala. Materijali ne smiju davati gotova mišljenja, već trebaju navesti djecu da sami razmišljaju o etičkim

dilemama i da dođu do ispravnih rješenja. Cijeli proces će ići puno lakšim tijekom ako su im materijali zabavni i zanimljivi (Ćurko i sur., 2015, 68).

3. Djeca s teškoćama u razvoju

Kroz povijest društvena svijest o djeci s teškoćama u razvoju se mijenjala, te usporedno s njom mijenjala se terminologija kojom su se imenovale osobe s teškoćama u razvoju. Dakle u početku se iz same terminologije dalo zaključiti kako takve osobe nisu bile u ravnopravnom položaju u odnosu prema društvu dok se danas teži jednakosti u svim kategorijama prava, pa tako i prava osoba s teškoćama u razvoju (Skočić Mihić, 2011, 10).

»Dijete s teškoćama jest dijete s utvrđenim stupnjem i vrstom teškoće po propisima iz socijalne skrbi, koje je uključeno u redovitu i/ili posebnu odgojnu skupinu u dječjem vrtiću, ili posebnu odgojno-obrazovnu ustanovu« (Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, 2008, čl. 2). Dakle, djeca s teškoćama u razvoju se uključuju u redovite programe ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja uvažavajući inkluzivni pristup. Djeca s teškoćama u razvoju smatraju se: djeca s oštećenjem vida, sluha, motorike, zatim djeca s poremećajima u ponašanju, djeca s govorno-glasovnim poremećajima, djeca s promjenama u vidu osobnosti. U navedenu kategoriju spadaju djeca s autizmom, zatim djeca sa sniženim intelektualnim mogućnostima, kao i djeca s višestrukim, zdravstvenim i neurološkim teškoćama. Teškoće se kategoriziraju među lakše i teže. Lakšim teškoćama se smatraju: »slabovidnost, naglušost, otežana glasovno-govorna komunikacija, promjene u osobnosti, poremećaji u ponašanju i neurotske smetnje i djeca sa smanjenim intelektualnim sposobnostima« (Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, 2008, čl. 4). Težim teškoćama u razvoju smatraju se sljedeće: »sljepoća, gluhoća, potpuni izostanak govorne komunikacije, motorička oštećenja (mogućnost kretanja uz obveznu pomoć druge osobe ili elektromotornog pomagala), djeca značajno sniženih intelektualnih sposobnosti, autizam, višestruke teškoće (bilo koja kombinacija navedenih težih teškoća, međusobne kombinacije lakših teškoća ili bilo koja lakša teškoća u kombinaciji s lakom mentalnom retardacijom)« (Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, 2008, čl. 4).

U ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja rad s djecom s teškoćama u razvoju može se provoditi na više načina. Usmjeravajući se inkluzivnom pristupu orijentacija je usmjerena na uključivanje djece u redovite programe, te je za to

potrebna opservacija djeteta od strane stručnog povjerenstva, stručnog tima (kojeg mogu činiti logoped, defektolog, pedagog, psiholog), zatim više medicinske sestre i ravnatelja, uz odgovarajuće medicinske nalaze, mišljenja i slično (Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, 2008, čl. 6). Procjena se vrši kako bi stručne osobe koje će sudjelovati u odgojno-obrazovnom radu s djetetom bile upoznate s djetetovim stupnjem razvoja, kao i njegovim individualnim karakteristikama, potrebama i interesima.

3.1. Inkluzija i pravni okvir inkluzije

Roditelji djece su pokretači inkluzivnog pristupa. Nailazeći na poteškoće u uključivanju svoje djece u sustav ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, roditelji su bili potaknuti da prouče koja prava pripadaju njihovoj djeci i zašto ih odgojno-obrazovni sustav koči u ostvarivanju tih istih prava. Prava djece uređena su mnoštvom dokumenata i zakona zahvaljujući roditeljima koji su bili pokretači borbe za prava svoje djece na obrazovanje i uključivanje u sustav predškolskog odgoja i obrazovanja. Također veliki dio zasluge pripisuje se i Ujedinjenim narodima koji su donijeli mnoštvo dokumenata u kojima su opisana prava svakog djeteta (Skočić Mihić, 2011, 21-22).

Državnim pedagoškim standardom predškolskog odgoja i naobrazbe regulirano je područje ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Navedeni standard je donio temelje za inkluzivni pristup prema što je omogućilo njegovo daljnje razvijanje u praksi. Jedan dio standarda se odnosi na područje odgoja i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Načinjena je klasifikacija djece na lakše i teže teškoće i time je proširen spektar uključivanja djece s teškoćama u razvoju u redovne ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. O prosudbi stručnog tima ovisi djetetovo uključivanje u ustanovu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, kao i vrijeme trajanja djetetovog boravka u ustanovi (Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, 2008, čl. 4-8).

Odgojno-obrazovna inkluzija za cilj ima svakom djetetu osigurati i omogućiti različite oblike i sadržaje unutar prakse koja nastoji biti istovremeno edukacijska i rehabilitacijska. Takva praksa za osnovno načelo kojem se vodi u svom radu uzima

pozitivnu diskriminaciju, te istovremeno nastoji svoj djeci omogućiti jednakost u odgojno-obrazovnom sustavu, odnosno naglasak je stavljen na to da svako dijete ima jednaka prava na obrazovanje (Marušić i Mlinarević, 2005, 324).

U praksi još uvijek postoje poteškoće prilikom inkluzije djece s teškoćama u razvoju u ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Kao razlozi tomu navode se: preveliki broj djece s teškoćama u razvoju, zatim nedovoljan broj stručnog osoblja koji bi mogao raditi s tom djecom na njima primjeren način i nespremnost odgojitelja. Činjenica je da još uvijek postoje odgojitelji koji nisu spremni na inkluzivni pristup i kao takav odbacuju ga u svom odgojno-obrazovnom radu (Marušić i Mlinarević, 2005, 324).

3.2. Etički aspekt inkluzivne ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Navedeno je već ranije kako je nužno da odgojitelj sudjeluje u izradi etičkog kodeksa jer je on osoba koja svakodnevno boravi s djecom. Etički kodeks sadrži smjernice koje su inkluzivnog karaktera. Naprimjer, odgojitelj treba postupati prema svakom djetetu jednako, bez bilo kakvog oblika diskriminacije na osnovi određene različitosti (Etički kodeks djelatnika dječjeg vrtića Ploče, 2011, čl. 4).

No, glavna etičkih smjernica kojom bi se stručnjaci u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja trebali voditi jest činiti dobro, a izbjegavati zlo (Rosić, 2011, 146). Inkluzivni pristup djeci s teškoćama u razvoju znači potpuno uživanje u pravima koja im pripadaju, a svaki kodeks u sebi sadrži stavku koja se odnosi na poštivanje prava djeteta koja su zadana određenim dokumentom. U etičkom kodeksu kao moralna obveza navodi se načelo uvažavanja ljudskih prava (Etički kodeks dječjeg vrtića Rijeka, 2012, čl. 3).

U odgoju i obrazovanju djece osobe koje s njima najviše provode vremena i koje su glavni akteri njihovog odgoja jesu roditelji i odgojitelji. U svom djelovanju trebali bi se voditi vrijednostima koje će djetetu omogućiti primjeren odgoj. Naprimjer, stručnjaci u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja bi trebali djelovati ravnopravno prema svakom djetetu s obzirom na sve specifičnosti u njegovom neposrednom okruženju, poštujući svako dijete te omogućavajući mu razvoj uz primjereno i poticajno okruženje (Etički kodeks dječjeg vrtića Rijeka, 2012, čl.2).

Budući da su odgojitelji i roditelji osobe koje sudjeluju u odgoju djece od najranijih dana u daljnjem djelu rada naglasak je stavljen na etički aspekt u pristupu odgojitelja i roditelja, te posebna stavka se odnosi na pristup djeteta.

3.2.1. Pristup odgojitelja

Djeca današnjice dosta vremena provode u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, pohađaju desetosatne programe, te veliki dio svog vremena provode s odgojiteljima. Roditelji su veći dio vremena odsutni iz područja odgoja djece zbog novonastalih promjena u društvu koje su rezultat tehnoloških, društvenih i ekonomskih izazova današnjeg načina života. Budući da su roditelji veći dio djetetovog dana odsutni oni svoju ulogu u odgoju djece dijele s odgojiteljima.

Zahvaljujući inkluzivnoj politici danas u odgojno-obrazovnim ustanovama borave i djeca s teškoćama u razvoju. Osim što je inkluzivna politika donijela brojne promjene za djecu s teškoćama u razvoju donijela je i promjene u odgojiteljevom kompetencijskom sustavu. Dakle danas se od predškolskih programa očekuje da budu kreirani i primjereni djeci s teškoćama u ponašanju (Bouillet, 2011, 323). To zapravo predstavlja jedan veliki izazov za odgojitelja jer on postaje primarni stručnjak u odgajanju djece s teškoćama u razvoju. U svakoj ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja postoje educirani stručnjaci poput logopeda, defektologa koji odgojitelju mogu pomoći prilikom odgojno-obrazovnog rada, ali oni nisu osobe koje će cjelodnevno boraviti s djetetom. Pomoći će odgojitelju tako da pridonose obogaćivanju uvjeta rada kako materijalnih tako i organizacijski, zatim organiziranjem educiranja u vidu radionica, predavanja i slično. Stručni tim osim što organizira edukacije, kako bi odgojitelji postali što kompetentniji u svom radu, oni odgojiteljima pružaju podršku u vidu osnaživanja odgojitelja za rad, za stvaranje novih vještina kao i za razmišljanje o svom djelovanju tijekom odgojno-obrazovnog procesa (Miloš, Vrbić, 2015, 61).

Prilikom odgoja djece veliki značaj se pridaje filozofiji odgajanja, odnosno u odgojno-obrazovnim situacijama odgojitelji trebaju djecu s teškoćama u razvoju promatrati ravnopravno u odnosu na drugu djecu, izdvajajući njihove prednosti, interese, mogućnosti, a ne usmjeravajući se na ono što ne mogu (Bouillet, 2011, 324). To je primarna kompetencija odgojitelja, gledati što djeca mogu, koje su

njihove prednosti, na koji način im odgojitelj može pomoći i pridonijeti u ostvarivanju što većeg napretka u razvoju. Pogrešno je usmjeriti se na ono što dijete ne može, tako se koči razvoj djeteta. Inkluzivni odgojitelj teži prilagođavanju okruženja vrtića i didaktičkog materijala potrebama djece (Bouillet, 2011, 325), odnosno inkluzivni odgojitelj odbacuje pristup da se dijete treba prilagoditi uvjetima koji prevladavaju u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, već on čini sve da se okolina prilagodi djetetu. Teži se prilagođavanju materijala, kao i prilagođavanju organizacijskog sustava, ali prilagođavaju se i stavovi i vrijednosti osoba koje sudjeluju u odgoju i obrazovanju djece, dakle od pomoćnog osoblja pa sve do ravnatelja (Miloš, Vrbić, 2015, 61). U inkluzivnom pristupu uvijek treba pridavati pažnju stavovima i vrijednostima osoba koje su uključene u odgoj djece (Bouillet, 2011, 324) jer o sustavu vrijednosti osoba uvelike ovisi ishod odgojno-obrazovnog procesa. Ako odgojitelji u svom vrijednosnom sustavu inkluziju smatraju značajnom i korisnom za dijete pretpostavka je da će uložiti i puno više truda i znanja u svoje vještine kako bi bio što kompetentniji u provođenju inkluzivne prakse. Odgojitelj je osoba koja će osigurati djeci prilike za stvaranje i sklapanje vršnjačkih prijateljstva koja započinju u ranom djetinjstvu i koja imaju svoje trajanje i izvan ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (Bouillet, 2011, 325), te se naglasak stavlja na pozitivne odnose među vršnjacima (Miloš, Vrbić, 2015, 61). Kao ključne kompetencije koje bi trebao imati inkluzivni odgojitelj izdvajaju se: „suradnja s obiteljima i stručnjacima, usklađivanje kurikuluma s individualnim potrebama djece, promicanje inkluzivne kulture u vrtiću i aktivno sudjelovanje odgojitelja u procjenama posebnih potreba djece“ (Bouillet, 2011, 336).

Opisano ponašanje odgojitelja povezano je s njegovim većim stupnjem obrazovanja i kao takav odgojitelj postaje profesionalac u svom djelovanju (Bouillet, 2011, 325). Većim stupnjem obrazovanja odgojitelj stječe i razvija kompetencije koje će mu omogućiti pravodobno reagiranje i djelovanje u različitim odgojno-obrazovnim situacijama u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Na stavove i vrijednosti odgojitelja moguće je utjecati informacijama odnosno educiranjem, ali i suživotom u odgojno-obrazovnoj skupini u koju su uključena djecom s teškoćama u razvoju (Miloš, Vrbić, 2015, 63).

Moguće je zaključiti da je odgojitelj osoba kojoj pripada velika odgovornost pri uključivanju djeteta s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovnu skupinu. Odgojitelj

je osoba koja boravi s djetetom svakodnevno te kao takav smatra se ključnom osobom u osiguravanju kvalitete djetetovog boravka u odgojno-obrazovnoj skupini (Miloš, Vrbić, 2015, 62), odnosno ovisno o njegovim postupcima, stavovima i vrijednostima regulira se kvaliteta odgojno-obrazovnih ishoda za svako pojedino dijete. Dakle odgovornost za inkluziju preuzima odgojitelj i osobe koje su uključene u odgojno-obrazovni rad. Najlakše je odgovornost prebaciti na materijalne i organizacijske uvjete, no kako objasniti činjenicu da različiti odgojitelji u sličnim radnim uvjetima osiguravaju različitu kvalitetu i podršku djetetu tijekom razvoja? (Miloš, Vrbić, 2015, 62).

Osim vrtićkog okruženja važno je uskladiti i ostvariti partnerstvo između svih osoba koje sudjeluju u odgajanju djece (Bouillet, 2011, 325), odnosno nužno je partnerstvo s roditeljima, stručnjacima izvan i unutar ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Pri navedenome potrebno se usmjeriti na komunikacijske vještine odgojitelja i dodatnu izobrazbu u tom području (Miloš, Vrbić, 2015, 62) jer su odgojitelji ključne osobe u prenošenju informacija svim sudionicima odgojno-obrazovnog procesa.

3.2.2. Pristup roditelja

Roditelji su osobe koje s djetetom borave od trenutka rođenja i oni su djetetovi primarni odgojitelji. U suvremenom svijetu je veliki izazov odgajati dijete i pripremati ga na život u kojem će naići na mnoštvo etičkih dilema i izazova u kojima će morati odlučiti hoće li se voditi idejom dobra, koje će vrijednosti zastupati u svom djelovanju, hoće li preuzeti odgovornost za svoje postupke i slično. U odgoju djece najveću odgovornost ima njegova obitelj koja mu pruža temelje odgoja koji će se kasnije nadograđivati u različitim odgojno-obrazovnim ustanovama. Djetetov cjelokupni razvoj ovisi o tome koliko će truda i podrške uložiti roditelji kao djetetovi primarni odgojitelji, kao i o tome koliko će podrške, strpljenja i znanja uložiti educirani stručnjaci, odnosno odgojitelji, u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (Imširagić i sur., 2010, 10).

Temelj svake zdrave obitelji čini svjesnost roditelja o odgovornosti koju imaju u odgajanju svoje djece (Imširagić i sur., 2010, 12). Ta odgovornost u sebi podrazumijeva prihvaćanje činjenice da su roditelji djeteta s teškoćama u razvoju,

kao i proživljavanje različitih faza adaptacije na navedenu činjenicu (Imširagić i sur., 2010, 3). Prihvatanjem činjenice i preuzimanje odgovornosti za novonastalu situaciju olakšava se cijeli odgojno-obrazovni proces. Ako su roditelji svjesni djetetovih mogućnosti, ulagat će napor, trud i znanje kako bi djeci pružili što primjereniji razvoj, ali olakšat će i samim odgojiteljima odgojno-obrazovni rad, jer odgojitelji često kao poteškoće tijekom inkluzivnog pristupa navode: »nerealna očekivanja roditelja, nezainteresiranost roditelja za vrtičke aktivnosti, preokupiranost poslom, teškoće u komunikaciji« (Miloš, Vrbić, 2015, 62). Vrlo običajna situacija u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja je negiranje poteškoće u razvoju djeteta od strane roditelja. Kad se govori o poteškoći u razvoju, to uključuje naprimjer i govorno-jezične poteškoće. Roditelji mogu reagirati na različite načine od negiranja, do potiskivanja i projekcije koji se javljaju kao obrambeni mehanizmi u odnosu na osjetljivu činjenicu koja je prisutna kod njihovog djeteta (Dimoski, 2015, 134), no u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja prilikom ovakvih poteškoća odgojitelji reagiraju odbacujući postojanje etičke dileme, sljedeći konzultiranje sa stručnjacima u ustanovi zatim priopćavanje poteškoće roditelju od strane odgovornih osoba. Prešućivanjem poteškoće ne čini se dobro djelo roditelju, već loše djelo djetetu i njegovom razvoju.

Roditelji su prvi posrednici između djeteta i njegovog društvenog okruženja (Imširagić i sur., 2010, 13). Roditelj svoje stavove o vlastitom djetetu stječe kroz proces socijalizacije u koji su uključeni svi članovi obitelji, kao i samo dijete. Stavovi i vrijednosti koje promiče roditelj utječu na djetetovu sliku o sebi, kao i na suradnju s odgojno-obrazovnim ustanovama (Imširagić i sur., 2010, 16). Roditelji su osobe od kojih se očekuje da aktivno sudjeluju u životu djeteta i u odgojno-obrazovnim ustanovama, ali i izvan njih. Za pripremu sigurne i poticajne okoline u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja koja će omogućiti skladan razvoj djeteta potreban je timski rad koji uključuje i roditelje (Miloš, Vrbić, 2015, 61-62), stoga je od iznimne važnosti uključenost i zainteresiranost roditelja od najranije dobi za djetetov razvoj.

3.2.3. Pristup djeteta

Za dijete je najvažnije da ga roditelji, ali i stručnjaci koji su u bilo kakvom kontaktu s djetetom, doživljavaju i odnose se prema njemu ravnopravno u odnosu prema drugoj

djeci, odnosno da naglašavaju i rade na djetetovim prednostima, a ne na djetetovim nemogućnostima (Bouillet, 2011, 324).

Dijete uživa u socijalizaciji kroz pozitivne vršnjačke odnose i svakom djetetu je potrebno omogućiti rehabilitaciju. Za ostvarivanje navedenog potreban je dodatni odgojitelj u skupini (Miloš, Vrbić, 2015, 61). U poglavlju 2.3.2. *Primjer situacije donošenja odluka* opisana je situacija djevojčice koja je gluha osoba i koja je zahvaljujući pomoći i podršci svoje prevoditeljice u potpunosti socijalizirana sa svojim vršnjacima. Za ostvarivanje inkluzivne kulture dodatni odgojitelj nije asistent, iako taj odgojitelj mora raditi s djetetom individualno kako bi rad u manjim skupinama mogao funkcionirati (Miloš, Vrbić, 2015, 62). Konkretno ako dijete komunicira na znakovnom jeziku potrebno je prije čitanja same priče s djetetom proći riječi koje su eventualno nove u njegovom vokabularu i obraditi priču na znakovnom jeziku kako bi dijete nesmetano moglo sudjelovati u ostalim popratnim aktivnostima vezanim za pročitane priče.

Inkluzivni pristup njeguje kulturu u kojoj je naglašena potreba da se odgojitelji pridržavaju svih dokumenta koji ih obvezuju kakav je odnos potrebno ostvariti s djetetom odnosno koja je prava potrebno poštivati. Poželjno je za dijete da se stvori ozračje u kojem će ostvariti svoja prava, u kojem će se osjećati sigurno, toplo, zadovoljno, u kojem će moći razvijati prijateljstvo. Od iznimne važnosti je da dijete uvijek može izreći svoje mišljenje, kao i svoje potrebe, brige, strahove i slično. Okruženje treba osigurati djetetu zadovoljavanje potrebe za radoznalošću (Marušić i Mlinarević, 2005, 31).

Pristup djeteta, odnosno njegovo ponašanje je u korelaciji s odgojiteljevim pristupom, jer bi odgojitelj na profesionalan i osoban način trebao pokazati prihvaćanje kako roditelja tako i djeteta sa svim spektrima različitosti (Marušić, Mlinarević, 2005, 33), i samim tim ako je odgojitelj stručniji, opušteniji i djetetu dostupniji pretpostavka je da će se dijete primjerenije razvijati.

3.3. Suvremena praksa u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Suvremena praksa u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja bi trebala zagovarati inkluzivnu kulturu, te je ustanova ranog i predškolskog odgoja

mjesto koje bi trebalo omogućiti rast i razvoj svakog djeteta na primjeren način odnosno u primjerenim uvjetima (Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, 1997, čl. 16). Često se u javnosti iznose primjeri koji navedenu tvrdnju dovode u nestabilan položaj.

U novinskom izvješću iznesen je jedan primjera pokušaja inkluzije koji je doživio neuspjeh. Naime dvogodišnjeg dječaka (dvije godine i osam mjeseci) sa sindromom Down roditelji žele uključiti u društvo, no nailaze na poteškoće prilikom upisa djeteta u ustanovu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Roditelji su prikupili i dostavili na vrijeme svu odgovarajuću dokumentaciju za upis djeteta u vrtić u svibnju uz naznake da se radi o djetetu koje ima sindrom Down. Ravnateljica je roditelje upozorila da će biti pozvani na opservacijski razgovor i da će dijete prilikom upisa, ako odgovor bude pozitivan, s pohađanjem ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja krenuti nakon 1. listopada, odnosno kada druga djeca prođu kroz period adaptacije. Roditelji su naišli na poteškoće u komunikaciji prilikom upisa djeteta u ustanovu. Naime, zatražili su da dijete pohađa poludnevni boravak odnosno četiri sata dnevno smatrajući to dovoljnim za početak jer dijete izvan ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja dodatno pohađa rehabilitaciju koja pridonosi njegovom što uspješnijem razvoju. Ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja je odlučila kako će dijete biti upisano u vrtić, te kako za njega ima mjesta i da njegovo vrijeme koje će provesti u ustanovi iznosi sveukupno šest sati tjedno, odnosno tri puta tjedno po dva sata ujutro, od 8 do 10 sati. Nadalje, ustanova je roditeljima kraj kolovoza ponudila kao termin za povratnu informaciju o upisu djeteta, ali taj rok se pomaknuo na kraj rujna bez dodatnog informiranja roditelja o pomicanju roka javljanja. Roditelji su odbili potpisati ugovor koji im je neprihvatljiv i koji se kosi s onim što su zatražili od ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (Krnić, 2017).

Navedena situacija ugrožava prava djeteta, u ovom slučaju naglasak se stavlja na pravo na obrazovanje, iako navedeno pravo uz sebe veže povredu i drugih prava. Postoji mnoštvo dokumenata koji zagovaraju prava djeteta, no nužno je navesti da svako dijete, svako ljudsko biće, ima pravo na obrazovanje i sudjelovanje u društvu (Committee, 1948, čl. 26 i 28). Dijete s teškoćama u razvoju ima pravo na ispunjen život i život u pristojnim uvjetima, odnosno uvjetima koji djetetu jamče dostojanstvo omogućujući djetetu da se osloni na sebe i da sudjeluje u društvenoj zajednici

(Konvencija o pravima djeteta, 1989, čl. 26). Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje je nužno osigurati od najranijih dana jer je to preduvjet koji je potrebno ispuniti da bi se poboljšala djetetova kvaliteta života (Marušić, Mlinarević, 2005, 30).

U gore navedenom slučaju etički kodeks vrtića je ostavljen izvan ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Ovom odlukom dijete je ostalo bez mogućnosti za obrazovanje. Ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja je dijete dovela u situaciju u kojoj se ugrožavaju njegova prava. Kako se socijalizirati s vršnjacima u samo dva sata, od 8 do 10 ujutro, triput tjedno? Jutarnji sati od 8 do 10 u vrtićima se odnose na dolazak u odgojno-obrazovnu skupinu i doručak. Koje je vrijeme predviđeno za interakciju s vršnjacima? Kako se socijalizirati s vršnjacima u interakciji koja se svodi na sveukupno šest sati tjedno? Zapravo, iz navedene odluke proizlazi mnogo pitanja na koja su odgovori dvojbeni i višeznačni. U osnovi svega provedena je diskriminacija koja je negativno utjecala na dijete, ali i na njegove roditelje. Odgovarajuća tijela su odlučila djetetu uskratiti poludnevni program u ustanovi, ali osim toga komunikacijski kanali su doveli do poteškoće što se tiče upisa i u druge ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Roditeljima je dopis o odluci trebao stići krajem kolovoza, a dostavljen je krajem rujna, što ukazuje na činjenicu da je dijete i njegov boravak u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja produkt neorganizacijskog dijela ustanove. Ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja bi svoje djelovanje trebale temeljiti na pristupu koji uvažava ljudska prava, koji za cilj ima da se djeca osjećaju prihvaćeno i zaštićeno. Takav pristup bi trebao uvažavati karakteristike svakog pojedinog djeteta, ističući sličnosti i poštujući različitosti kao bogatstvo ljudskog života (Marušić, Mlinarević, 2005, 32).

Zaključak

Odgovornost je potrebno informirati i educirati o području profesionalne etike i u njemu samom (Blanuša Trošelj, 2015, 170), jer odgojitelji često nisu svjesni značenja i važnosti profesionalne etike prilikom odgojno-obrazovnog rada. U ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja odnosi, obveze i odgovornosti među sudionicima su uređeni zahvaljujući profesionalnoj etici i njenim podskupovima kao što je, primjerice, etički kodeks. Prilikom rada odgojitelji bi trebali zaboraviti na svoj vlastiti sustav vrijednosti (Blanuša-Trošelj, 2014, 8), ostaviti ga izvan ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te se usmjeriti na vrijednosti koje zagovara profesionalna etika odgojiteljske struke usmjeravajući se na taj način na osiguravanje moralnoga i pravnog poretka (Čehok, 1997, 89-90) tijekom odgojno-obrazovnog rada. Da bi se razvijala svjesnost o važnosti profesionalne etike, o važnosti pridržavanja etičkog kodeksa u odgojno-obrazovnoj praksi, preporučljivo je i odgojitelje uključiti u kreiranje etičkoga kodeksa, dopustiti im da oni kao osobe koje svakodnevno sudjeluju u odgoju djece iznesu eventualne prijedloge koje je moguće prakticirati u daljnjem radu. Tako će odgojitelji težiti što pravednijoj i ravnopravnijoj primjeni kodeksa u odgoju djece (Blanuša-Trošelj, 2014, 7).

Odgovornost se svakodnevno nađu u situaciji kada nisu u stanju napraviti distinkciju između etičke dileme i etičke odgovornosti, što je opet proizvod neznanja (Blanuša-Trošelj, 2014, 7). Primjeri u praksi dokazuju da zapravo odgojitelji često nisu svjesni svojih neetičkih postupaka. Događaju se situacije koje nisu u skladu s idejom dobra, koje idu na štetu glavnim klijentima ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, no odgojitelji u većini slučajeva nisu svjesni da krše osnovna etička načela. Kao jedino moguće i prihvatljivo rješenje koje je primjenjivo u situacijama ovakvog tipa jest edukacija. Potrebno je na preddiplomskoj, ali i diplomskoj razini studija Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja povećati opseg kolegija koji će se baviti navedenom tematikom, odnosno koji neće samo teorijski izlagati o navedenom području. Potrebno se praktično osvrnuti na navedenu problematiku, kako bi odgojitelji već tijekom studija stvarali temelje za kompetencije koje će nadopunjavati u radu u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (Blanuša-Trošelj, 2015, 170-171). U navedenim kolegijima također bi trebalo odgojitelje pripremiti za etičko

donošenje odluka, odnosno upoznati ih s mogućim smjernicama donošenja odluka u praktičnom radu.

U odnosu na nekad, inkluzija je danas duboko utemeljena u zakonu, te kao takva omogućuje djeci s teškoćama u razvoju da uživaju svoja prava koja im pripadaju. Ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja svoja vrata su otvorila inkluzivnom pristupu, no postoji potreba za educiranjem o navedenom području da bi suvremena praksa napredovala. Nažalost, još uvijek postoje primjeri neuspjelih pokušaja inkluzije, koji su često rezultat neorganiziranosti i neodgovornosti stručnih osoba. Osim što je djetetu s teškoćom u razvoju potrebno prilagoditi okruženje, podjednako je važno, a možda i važnije, utjecati na oblikovanje svijesti i stvaranje stavova svih osoba u ustanovi, od ravnatelja pa do pomoćnog osoblja, o potrebi i oblicima inkluzivnoga odgajanja. Odgojitelji imaju većinom pozitivan stav prema inkluziji (Miloš i Vrbić, 2015, 61-62), no način njihova odgojno-obrazovnog rada uvelike ovisi i o poštivanju i primjeni etičkog kodeksa, a time i uspješnost inkluzije postaje upitna. Potrebno je educirati odgojitelje tako da stvore granicu između onoga što je područje etika i onoga što ne pripada tom području. Nužno je da odgojitelj koji pomaže u odgajanju najosjetljivijih članova društva razvije kompetencije koje će mu omogućiti prepoznavanje neetičnih situacija koje idu na štetu klijentima ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Ignoriranje ovog područja od strane profesionalaca koji rade u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja samo je velik korak unatrag za profesiju i za odgojitelja koji teži biti profesionalac u svom odgojiteljskom zvanju.

Literatura

- Babić, N., Irović, S., Krstović, J. (1997). Vrijednosni sustav odraslih, odgojna praksa i razvojni učinci. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 6(4-5), 551-575; https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=50259.
- Blanuša Trošelj, D. (2014). Na putu ka profesionalnoj etici odgajatelja. *Dijete vrtić obitelj*, 75(20), 6-8; https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=234618.
- Blanuša Trošelj, D. (2015). Profesionalna etika odgajatelja djece rane i predškolske dobi. U H. Ivon, B. Mendeš (Ur.), *Kompetencije hrvatskog učitelja i odgajatelja. Izazov za promjene* (161-173). Split: Filozofski fakultet u Splitu.
- Blanuša Trošelj, D., Mikelić, K. i Skočić Mihić, S. (2016). Dominantna etička pitanja odgojitelja pri savjetovanju roditelja. U N. Tatković, M. Radetić-Paić, I. Blažević (Ur.), *Kompetencijski pristup kvaliteti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja* (77-86). Pula: Dječji vrtić Medulin i Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile.
- Bouillet, D. (2011). Kompetencije odgojitelja djece rane i predškolske dobi za inkluzivnu praksu. *Pedagogijska istraživanja*, 8(2), 323-340; https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=172470.
- Committee, D. (1948). Opća deklaracija o ljudskim pravima. http://www.pariter.hr/wp-content/uploads/2014/10/opca_deklaracija_o_ljudskim-pravima.pdf, (26.07.2018).
- Čehok, I. (1996). *Etika. Čovjek – biće susreta. Udžbenik etike za 1. razred srednje škole i gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Čehok, I. (1997). *Etika 3. Udžbenik za 3. razred*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ćurko, B., Feiner, F., Gerjolj, S., Juhant, J., Kreß, K., Mazzoni, V., Mortari, L., Pokorny, S., Schlenk, E., Strahovnik, V. (2015). *Etičko obrazovanje i učenje o vrijednostima. Priručnik za učitelje i odgajatelje*; http://www.ethics-education.eu/resources/ManualTeachers_HR.pdf, (15.07.2018).

- Dimoski, S. (2015). Uloga roditelja u tretmanu dece sa razvojnim govorno-jezičkim poremećajima. U N. Milošević (Ur.), *Govorno jezički poremećaji razvojnog doba* (131-146). Beograd: Udruženje logopeda Srbije.
- Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i obrazovanja. Narodne novine, 63/2008. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2128.html, (22.07.2018).
- Etički kodeks dječjeg vrtića Rijeka (2012). <https://www.rivrtici.hr/sites/default/files/datoteke/etikikodeks.pdf>, (10.07.2018).
- Etički kodeks djelatnika dječjeg vrtića Ploče (2011). http://www.djecji-vrtic-ploce.hr/wp-content/uploads/2016/12/Eti_ki-kodeks-djel.D.V.Plo_e.pdf, (16.07.2018).
- Grgić, F. (1996). Etika kreposti. U I. Čehok, I. Koprek (Ur.), *Etika. Priručnik jedne discipline* (37-42). Zagreb: Školska knjiga.
- Imširagić, A., Hukić, Đ. (2010). Roditelji – odgajatelji djece s teškoćama u razvoju. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, 5(9), 9-18; https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=92375.
- Konvencija o pravima djeteta, 1989. https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf, (27.07.2018).
- Koprek, I. (1996). Utemeljenje etike kao filozofske discipline. U I. Čehok, I. Koprek (Ur.), *Etika: priručnik jedne discipline* (1-32). Zagreb: Školska knjiga.
- Krnić, I. (2017). Nathaniel je zdravo dijete, vapi za prijateljima. Od države ne tražimo baš ništa, ali boli nas kad ga odbacuju. <https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-price/nathaniel-je-zdravo-dijete-vapi-za-prijateljima-od-drzave-ne-trazimo-bas-nista-ali-boli-nas-kad-ga-odbacuju/6635841/>, (10.08.2018).
- Krstović, J. (2010). Kakav etički kodeks trebamo? *Dijete, vrtić, obitelj*, 61(16), 3-9; https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=184610.
- Marušić, K., Mlinarević, V. (2005). Prava djeteta i njihovo oživotvorenje u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja. *Život i škola*, 51(14), 29-39; https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=39515.

- Miloš, I., Vrbić, V. (2015). Stavovi odgajatelja prema inkluziji. *Dijete, vrtić, obitelj*, 20(77-78), 60-63; https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=250763.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Zagreb; <http://www.azoo.hr/images/strucni-2015/Nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje.pdf>.
- Mlinarević, V. (2000). Kompetencija odgojitelja i autonomija djeteta. U N. Babić, J. Krstović (Ur.), *Interakcija odrasli – dijete i autonomija djeteta. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija s međunarodnim sudjelovanjem* (143-150). Osijek: Visoka učiteljska škola; Rijeka: Visoka učiteljska škola; https://bib.irb.hr/datoteka/505870.Kompetencija_ogojitelja_i_autonomija_dijeteta1.pdf.
- Rosić, V. (2011). Deontologija učitelja – temelj pedagoške etike. *Informatologia*, 44(2), 142-149; https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=105652.
- Skočić Mihić, S. (2011). *Spremnost odgojitelja i faktori podrške za uspješno uključivanje djece s teškoćama u rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Doktorska disertacija. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet; <https://www.bib.irb.hr/537386>, (16.07.2018).
- Trcol, A. (2017). Potraga otkriva: gluha djeca ne mogu u redovne vrtiće, izolirana su, a roditelji prepušteni sami sebi; <https://vijesti.rtl.hr/potruga/2724129/potruga-otkriva-gluha-djeca-ne-mogu-u-redovne-vrtice-izolirana-su-a-roditelji-prepusteni-sami-sebi/>, (04.08.2018).
- Višnjic Jevtić, A. (2011). Etički kodeks odgojitelja – korak ka profesionalizaciji odgojiteljskog zvanja. U A. Jurčević Lozančić, S. Opić (Ur.), *5. međunarodna konferencija o naprednim i sustavnim istraživanjima »Škola, odgoj i učenje za budućnost«*. Zbornik radova (443-453). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Vivodinac, Ž. (2010). Je li kodeks potreba ili hir? *Dijete, vrtić, obitelj*, 61(16), 18-19; <https://hrcak.srce.hr/127927>.

Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi, 1997, *Narodne novine*, 10/97, 107/07.
<https://www.zakon.hr/z/492/Zakon-o-pred%C5%A1kolskom-odgoju-i-obrazovanju>.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Marina Uršić, izjavljujem da sam ovaj diplomski rad izradila samostalno pod mentorskim vodstvom doc. dr. sc. Katice Knezović, uz potrebne konzultacije, savjete i uporabu navedene literature.

Marina Uršić